

Puheen esittämisen keinot ja dialogin kääntäminen teoksessa
The Hate U Give – Viha jonka kylvät

Hanna Väisänen
Pro gradu -tutkielma
Englannin kääntäminen
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Huhtikuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta/Kielten osasto		
Tekijä – Författare – Author Hanna Väisänen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Puheen esittämisen keinot ja dialogin kääntäminen teoksessa <i>The Hate U Give – Viha jonka kylvät</i>		
Oppiaine – Läroämne – Subject Englannin kääntäminen		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 77 sivua, lyhennelmä 11 sivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Tutkielmani käsittelee puheen esittämisen keinoja ja dialogin kääntämistä kaunokirjallisuudessa. Tutkimusaineistona on katkelmia Angie Thomasin nuorten aikuisten romaanista <i>The Hate U Give</i> (2017) ja sen suomenkielisestä käännöksestä <i>Viha jonka kylvät</i> (2017), jonka on suomentanut Kaijamari Sivill. Analysoin aineistoa erittelemällä lähdetekstissä ja suomennoksessa käytettyjä puheen esittämisen keinoja: sanastollisia, lauseopillisia, äänne- ja muoto-opillisia sekä muutamia muita puheen esittämiseen sopivia keinoja. Tutkielmani painottuu suomennokseen, sillä olen kiinnostunut erityisesti siitä, kuinka dialogi on käännetty ja miten puhetta esitetään suomen kielellä.</p> <p>Lähtökohtana tutkimukselleni on ajatus siitä, että kaunokirjallisella dialogilla pyritään luomaan puheen vaikutelma, joka syntyy tuomalla valikoituja puheen piirteitä kirjoitukseen. Kirjailijalle ja kääntäjälle tämä on haaste, sillä puhetta esitetään nimenomaan kirjoitetun kielen keinoin, ja puhutun ja kirjoitetun kielen eroista johtuen puheen piirteitä ei aina voi sellaisenaan siirtää kirjoitukseen. Kääntäjälle lisähaastetta tuo muun muassa se, että puheen esittämisen keinot ja konventiot voivat olla erilaisia eri kielissä ja kulttuureissa.</p> <p>Puheen esittämiseen ja kirjoitetun puheen kääntämiseen liittyvä teoriatausta pohjautuu vahvasti Tiittulan ja Nuolijärven tutkimuksiin (esim. 2013), joissa on laajasti käsitelty puhutun kielen esittämistä etenkin suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa.</p> <p>Lähdetekstissä ja suomennoksessa käytetyt puheen esittämisen keinot ovat monin paikoin samoja: esimerkiksi monet sanastolliset ja syntaktiset piirteet toistuvat sekä lähdetekstissä että suomennoksessa. Suomennoksessa käytetyille puheen piirteille löytyy usein heräte lähdetekstistä, mutta suomennokseen on lisäksi luotu puheen vaikutelmaa hyödyntämällä nimenomaan suomen kielelle ominaisia piirteitä, joille varsinaista herätettä ei ole. Esimerkiksi monia äänne- ja muoto-opillisia puheen piirteitä on tuotu dialogiin luomaan suomenkielisen puhutun kielen vaikutelmaa suomennoksessa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kaunokirjallisuuden kääntäminen, dialogi, puheen vaikutelma		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 DIALOGI JA FIKTIIVINEN PUHE KAUNOKIRJALLISUUDESSA	4
2.1 Puhe ja kirjoitus	4
2.2 Puhutun kielen eri muodot	6
2.3 Fiktiivinen puhe	9
2.4 Dialogi kaunokirjallisuudessa	11
3 PUHEEN ESITTÄMISEN KEINOT KAUNOKIRJALLISUUDESSA	14
3.1 Sanastolliset keinot	15
3.2 Lauseopilliset keinot	17
3.3 Äänne- ja muoto-opilliset keinot	19
3.4 Muut puheen esittämisen keinot	21
3.5 AAVE:n tyypillisiä piirteitä	23
4 KAUNOKIRJALLISEN DIALOGIN KÄÄNTÄMINEN	25
4.1 Dialogin kääntämisen haasteet	25
4.2 Dialogin kääntämisen tutkimus	30
4.3 Yhteenveto	32
5 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ	34
5.1 <i>The Hate U Give – Viha jonka kylvät</i>	34
5.2 Tutkimusmenetelmä	36
6 PUHEEN ESITTÄMISEN KEINOT AINEISTOSSA	40
6.1 Sanastolliset keinot	40
6.2 Lauseopilliset keinot	50
6.3 Äänne- ja muoto-opilliset keinot	56
6.4 Muut puheen esittämisen keinot	62
6.5 Yhteenveto	67
7 LOPUKSI	69
LÄHTEET	73
SUMMARY	78

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa käsittelen puheen esittämisen keinoja ja dialogin kääntämistä nuorille suunnatussa kaunokirjallisuudessa. Tutkimusaineistona on katkelmia yhdysvaltalaisen kirjailijan Angie Thomasin nuorten aikuisten romaanista *The Hate U Give* (2017) ja sen suomennoksesta *Viha jonka kylvät* (2017), jonka on suomentanut Kaijamari Sivill. Lähtökohtana tutkimukselleni on ajatus siitä, että kaunokirjallisella dialogilla pyritään luomaan puheen vaikutelma, joka syntyy tuomalla valikoituja puheen piirteitä kirjoitukseen. Kirjailijalle ja kääntäjälle tämä on haaste, sillä puhetta esitetään nimenomaan kirjoitetun kielen keinoin, ja puhutun ja kirjoitetun kielen eroista johtuen puheen piirteitä ei aina voi sellaisenaan siirtää kirjoitukseen. Kääntäjälle lisähaastetta tuo se, että puheen esittämisen keinot ja konventiot voivat olla erilaisia eri kielissä ja kulttuureissa.

Tarkoitukseni on selvittää, miten puhetta esitetään lähdeteoksessa ja miten suomennoksessa. Mitä puheen piirteitä repliikit sisältävät? Lisäksi teen vertailua lähdeteoksen ja suomennoksen välillä ja tarkastelen sitä, miten dialogi on käännetty. Kaunokirjallisen dialogin kääntämisessä haasteena on muun muassa se, että puheen esittämisen lähtökohta on vieraassa kielessä ja kulttuurissa, ja puhekielen vaikutelmaa luovat piirteet voivat olla kielispesifejä, jolloin ne eivät ole suoraan siirrettävissä käännökseen (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 69–70).

Dialogin kääntämisessä nousevat esiin puhutun ja kirjoitetun kielen erot. Luvussa 2 erittelen puheen ja kirjoituksen ominaispiirteitä ja eroavaisuuksia, minkä jälkeen käsittelen puhutun kielen moninaisuutta ja siihen liittyviä käsitteitä. Luvun lopussa tarkastelen kaunokirjallisuudessa esiintyvän fiktiivisen puheen ja dialogin luonnetta sekä niiden funktioita. Luvussa 3 esittelen sitä keinovalikoimaa, jota suomen- ja englanninkielisessä kaunokirjallisuudessa voidaan käyttää puheen esittämiseen ja puheen vaikutelman luomiseen. Keinot on luokiteltu sanastollisiin, äänne- ja muotoopillisiin, lauseopillisiin sekä muihin puheen esittämisen keinoihin. Lisäksi esittelen joitakin afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä, sillä aineistossa niillä on merkittävä rooli puheen esittämisessä. Puheen esittämiseen ja kirjoitetun puheen

kääntämiseen liittyvä teoriatausta pohjautuu vahvasti Tiittulan ja Nuolijärven tutkimuksiin (esim. 2013), joissa on laajasti käsitelty puhutun kielen esittämistä etenkin suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa. Luvussa 4 käsittelen fiktiivisen puheen ja dialogin kääntämisen haasteita sekä kartoitan tutkimusta, jota käännöstieteessä on aiemmin tehty fiktiivisen puheen ja dialogin kääntämiseen liittyen.

Tutkimusaineiston ja -menetelmän esittelen luvussa 5. *The Hate U Give* edustaa genreä, joka tunnetaan nimellä young adult -kirjallisuus eli ya-kirjallisuus. Kyseessä on nuorille aikuisille suunnattu kirjallisuuden laji, jota voidaan pitää eräänlaisena nuortenkirjallisuuden muotona. Aineisto on valittu sillä perusteella, että niin lähdeoksen kuin suomennoksenkin dialogissa on runsaasti puhutun kielen piirteitä ja puhekieltä – mikä onkin tyypillistä nuorille suunnatussa kirjallisuudessa. Nykyisin nuortenkirjan suomentaminen vaatii lähes aina puhekielisen tekstin luomista, koska nuortenkirjoissa puhekielen käyttö on normi ja kirjakielen käyttö poikkeavuus (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 264). On mielenkiintoista ja aiheellista tutkia dialogin kääntämistä juuri sellaisessa kirjallisuuden lajissa, jossa puhekielisyyden määrä ja merkitys korostuvat. Dialogin kääntämistä on aikaisemmin käsitelty suurimmaksi osaksi aikuisten kirjallisuudessa, joten tutkimukseni on arvokas lisä nuortenkirjallisuuden ja dialogin kääntämisen tutkimukseen. Etenkin nykyaikaan sijoittuvan nuorten tai nuorten aikuisten kirjallisuuden tutkimus on jäänyt vähäiseksi käännöstutkimuksessa.

Tutkimusmenetelmäni perustuu molempien teosten itsenäiseen analyysiin ja vertailuun. Menetelmän avulla voidaan kartoittaa sitä, mitä puheen esittämisen keinoista kirjailija ja kääntäjä ovat käyttäneet kaunokirjallisen dialogin ja fiktiivisen puheen luomiseen valitsemassani aineistossa. Lisäksi voidaan tarkastella, poikkeavatko lähdeoksessa ja suomennoksessa käytetyt keinot toisistaan. Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut etenkin dialogin kääntämisestä ja suomentajan käyttämistä puheen esittämisen keinoista, minkä vuoksi analyysi painottuu suomennokseen.

Luvussa 6 analysoin aineistoani erittelemällä lähdetekstissä ja suomennoksessa käytettyjä puheen esittämisen keinoja. Havainnollistan aineistossa käytettyjä puheen esittämisen keinoja englanninkielisten ja suomenkielisten esimerkkien avulla. Vertailen

suomennosta lähdeoteeseen selvittääkseni muun muassa sen, mitkä lähdetekstin puheen esittämisen keinoista on siirretty suomennokseen sellaisenaan ja mitkä käytetyistä keinoista ovat tyypillisiä pelkästään suomen kielelle. Lopuksi esitän joitakin loppupäätelmiä luvussa 7.

2 DIALOGI JA FIKTIIVINEN PUHE KAUNOKIRJALLISUUDESSA

Kieli voidaan jakaa kirjoitettuun ja puhuttuun kieleen (Nevalainen 2003, 3). Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 11) kuitenkin huomauttavat, että raja niiden välillä on häilyvä, joten pikemminkin on kyse jatkumosta kuin kahdesta selvärajaisesta osakielestä. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut tuolle jatkumolle sijoittuvasta kirjoitetun kielen keinoin luodusta fiktiivisestä puheesta, jossa kirjoitettu ja puhuttu kieli kohtaavat. Tavoitteenani on selvittää, miten puhetta esitetään (käännetyssä) kaunokirjallisessa dialogissa.

Aidon tuntuinen dialogi rakentuu monista elementeistä: kielellisten piirteiden lisäksi esimerkiksi dialogin vuorovaikutuksellisuus ja ei-verbaalit piirteet ovat tärkeä osa sitä (Tiittula 2001, 8). Olennaista puheen esittämisessä ei kuitenkaan ole keinojen runsaus ja piirteiden täydellisyys, vaan se, millä keinoilla puheen vaikutelma saadaan aikaan ja miten lukija voi muodostaa kirjallisen tekstin perusteella käsityksen puhetilanteesta, puhujista ja heidän keskinäisistä suhteistaan (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 270).

Tässä luvussa erittelen puheen ja kirjoituksen eroja ja käsittelen puhutun kielen monimuotoisuutta. Lisäksi määrittelen erilaisia tutkimukseni kannalta keskeisiä kielimuotoja etenkin suomen kielen osalta. Tyhjentäviä tai tarkkarajaisia määritelmiä on kuitenkin mahdotonta antaa, sillä eri kielimuotojen nimitykset eivät ole suomen kielessä täysin vakiintuneita, ja termien käytössä on tutkijakohtaisia eroja (Lehikoinen 2005, 90). Luvun lopussa tarkastelen fiktiivisen puheen ja dialogin piirteitä kaunokirjallisuudessa.

2.1 Puhe ja kirjoitus

Puhutulla ja kirjoitetulla kielellä on omat erityispiirteensä, joiden vuoksi puhetta ei voi ongelmitta siirtää kirjoitukseen tai kirjoitusta puheeseen (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 33). Seuraavaksi tarkastelen joitakin puheen ja kirjoituksen eroja, jotka ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat muodostuneet.

Puheen ja kirjoituksen viestintätilanteet ovat erilaiset, ja ne eroavat toisistaan kielen tuottamiseen ja vastaanottamiseen liittyvissä seikoissa. Puhe on akustis-vokaalista ja se vastaanotetaan yleensä auditiivisesti eli korvin, kun taas kirjoitus on graafista ja se vastaanotetaan visuaalisesti eli silmin. Puheessa suunnittelun ja tuottamisen välinen aika on lyhyt, joten tauot, epäröinnit, erilaiset virheet ja korjaukset ovat sille ominaisia. Kirjoitusta sen sijaan voi suunnitella ja muokata, koska tuottamisprosessi on hitaampi kuin puheessa. Lisäksi kirjoitus on staattista ja siitä jää pysyvä tuote, joten lukija voi halutessaan palata tekstissä taaksepäin ja kerrata lukemansa. Puheen kuulijalla samaa mahdollisuutta ei ole, koska puhe on ajassa etenevää dynaamista toimintaa, ja kuulijan on yleensä ymmärrettävä sanoma yhdellä kertaa. (Lehikoinen 2005, 95–96; Tiittula 1992, 12.) Tämän vuoksi kirjoitettu kieli voi olla tiiviimpää kuin puhuttu kieli, joka on väljää ja johdattelevaa sekä sisältää paljon toistetta (Lehikoinen 2005, 95).

Puhetilanteessa sekä puhuja että kuulija ovat usein samaan aikaan samassa paikassa, mikä tekee tilanteesta interaktiivisen. Tarvittaessa kuulija voi kysyä esimerkiksi tarkennusta, jos hän ei ole ymmärtänyt jotakin. Kirjoitus puolestaan luetaan yleensä eri aikana ja eri paikassa kuin missä se on syntynyt, joten kirjoittajan on oltava täsmällisempi viestin välittämisessä: jos lukija ei ymmärrä lukemaansa, ei hänellä yleensä ole mahdollisuutta pyytää tarkennusta. Puhujalla ja kuulijalla on enemmän yhteistä tietoa kuin kirjoittajalla ja lukijalla, joten puhuja voi käyttää vapaammin esimerkiksi pronomineja (*tuo* koira). Kuulija ymmärtää mistä on kyse, koska sekä puhuja että kuulija ovat puhetilanteessa läsnä. (Lehikoinen 2005, 95–96.)

Puheessa sanojen lisäksi olennaisia ovat ääneen liittyvät seikat eli prosodiset ja paralingvistiset piirteet (Tiittula 1992, 21). Prosodis-paralingvistisiä piirteitä ovat esimerkiksi intonaatio, painotus, tauotus, äänen voimakkuus, tempo ja äänensävy. Prosodisten piirteiden kieliopillinen funktio on viestin ymmärtämisen kannalta merkittävä (esim. nouseva intonaatio ilmaisemassa kysymystä), kun taas paralingvistiset piirteet vaikuttavat etenkin sanoman affektiiviseen merkitykseen eli siihen, millainen tunne tai sävy ilmaukseen liittyy. (Tiittula 1992, 21, 43–44.)

Prosodis-paralingvistiset piirteet ovat osa ei-verbaalista viestintää, jolle ei ole vastinetta kirjoituksessa (Tiittula 1992, 44). Niinpä niitä ei voi noin vain siirtää kirjoitukseen, mutta muutamia ilmaisukeinoja on kuitenkin olemassa. Prosodis-paralingvistisiä piirteitä voidaan kirjoituksessa esittää kielellisesti kuvailemalla (esim. *minä huudahdin* tai *hän kuiskasi pelokkaasti*), minkä lisäksi niitä on mahdollista ilmaista välimerkkien avulla (esim. huutomerkki ilmaisemassa äänenvoimakkuutta tai jonkinlaista huudahtavaa sävyä: *Mene pois!*) ja typografisesti (esim. poikkeava kirjainkoko osoittamassa jonkinlaista painotusta: *MINÄ määrään täällä*). Paljon jää kuitenkin kirjoituksen keinojen ulottumattomiin. (Haakana 2013, 133–134; Tiittula 1992, 25.)

2.2 Puhutun kielen eri muodot

Puhuttua kieltä on kaikki puhuttu, suullinen kielenkäyttö (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 14). Yhtenäinen kielimuoto se ei kuitenkaan ole, sillä puhuttu kieli voi olla monenlaista ja vaihtelua on paljon. Ensinnäkin kielelliseen vaihteluun eli variaatioon vaikuttaa tilanne: esimerkiksi julkisuudessa käytetään erilaista kieltä kuin yksityiselämän tilanteissa. Toisaalta taas julkisuuden puhekin voi olla hyvin vaihtelevaa. Vaikkapa radiossa voi kuulla uutisten ääneen luettua kirjoitusta eli lukupuhuntaa ja toisaalta keskustelemaa dialogia, johon kuulijatkin monesti osallistuvat puhelimitse. Tilanteittaisen vaihtelun lisäksi vaihtelu on puhujakohtaista. (Hakulinen 2003.) Alueelliset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat yksilön puhetapaan, ja siten myös synnyttävät variaatiota. Nuori puhuu toisin kuin vanha, ja eri paikkakunnilta kotoisin olevat ihmiset käyttävät erilaista kieltä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 17.) Jokaisella on siis erilaisista taustatekijöistä johtuen oma tapansa puhua, ja lisäksi kielimuotoa vaihdellaan tilanteesta riippuen. Myös saman tilanteen sisällä voi olla kielellistä vaihtelua: jos puhuja vaihtaa kielimuotoa samassa puhetilanteessa, voi hän tällä kielimuodon vaihdoksella eli koodinvaihdolla esimerkiksi ilmaista siteerausta, antaa ilmaukselleen erilaisia sävyjä tai osoittaa puheensa ryhmässä vain tietyille kuulijalle (Tiittula 1992, 47–48).

Puhutun kielen eri muotoja ovat esimerkiksi yleispuhekieli, arkipuhekieli, murre ja slangi. Puhuttu kieli voi olla myös kirjoitetun normikielen kaltaista, kirjakielen mukaista kieltä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 14). Seuraavaksi määrittelen eri kielimuotoja, joita myös puhekieli voi edustaa. *Kirjakieli* on kirjoitettua, kirjallisen tradition varassa elävää kieltä, jota säätelevät kieliyhteisön yhteiset normit. Usein termiä *kirjakieli* käytetään myös laajemmassa merkityksessä yleiskieli-termin synonyymina. (Lehikoinen 2005, 90.) Kirjakielestä puhuttaessa ei siis aina tarkoiteta vain kirjoitettua kieltä. Voidaan esimerkiksi sanoa jonkun puhuvan kirjakieltä, jolloin tarkoitetaan hänen käyttävän kirjakielen kaltaista, standardien mukaista kielimuotoa. Monissa yhteyksissä tällainen puhetapa voi nykyisin tuntua kuulijoista epäluonnollisen muodolliselta. Aiemmin kaikki, mitä kirjoitettiin, oli kirjakielistä, ja myös julkiseksi tarkoitettu puhe oli mahdollisimman kirjakielen kaltaista, mutta nykyisin kirjoitettu kieli ja julkinen puhe voivat edustaa monenlaisia kielimuotoja (Hiidenmaa 2004, 248).

Yleiskieli on kieliyhteisön jäsenille yhteinen kielimuoto, joka seuraa yleisesti hyväksytyjä normeja (Lehikoinen 2005, 91). Yleiskieli on yhtenäistä, ja siinä on vähän vaihtelua (Tiittula 1992, 46). Tavallisimmin yleiskielellä on viitattu kirjoitettuun kieleen, joten sen rinnalle on otettu käyttöön ilmaus *yleispuhekieli*. Ensinnäkin yleispuhekielellä tarkoitetaan kaikille yhteistä, normien mukaista puhuttua kieltä. Toiseksi puhutun kielen tutkijat ovat yleiskielellä viitanneet myös sellaiseen laajalevikkiseen puhutun kielen muotoon, joka ei noudata kirjakielen normeja muttei ole selvää murrettakaan. (Hiidenmaa 2005.)

Yleispuhekieltä vapaampi, normittamaton variantti on *arkinen puhekieli* tai *arkipuhekieli* (Lehikoinen 2005, 91; Nevalainen 2003, 3). Ja kun puhutaan *puhekielestä*, tarkoitetaan tätä yleiskieltä arkisempaa kielimuotoa, joka poikkeaa normitetusta, muodollisemmasta kielestä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 14; Tieteen termipankki 2018a). Arkisessa puhekielessä on paljon sosiaalisista ja alueellisista eroista johtuvaa vaihtelua. Jos puhekielen variantti halutaan tarkemmin määritellä, voidaan käyttää esimerkiksi sellaisia nimityksiä kuin nykypuhekieli, Helsingin puhekieli tai nuorison puhekieli. (Lehikoinen 2005, 91.) Puhekielen eri variantteja olisi vaikea lähteä

tarkkarajaisesti erottelemaan toisistaan, mutta yhteistä kaikille varianteille on se, että ne poikkeavat jollain tavalla norminmukaisesta yleispuhekielestä (Nevalainen 2003, 3–4).

Murre eli *paikkalmurre* on kielimuoto, jota puhuu jonkin paikkakunnan paikallaan pysynyt väestö (Lehikoinen 2005, 91). Tämän tutkielman kannalta yksi tärkeä kielimuoto on *slangi*. Anderssonin ja Trudgillin (1990, 69) mukaan sille ei ole olemassa hyvää määritelmää, mutta siitä huolimatta voidaan kuitenkin luonnehtia slangin ominaisuuksia ja sen myötä saada käsitys siitä, mitä slangi on. Andersson ja Trudgill (mts. 69) pitävät slangin tärkeimpänä tunnuspiirteenä sitä, että se on tyyllisesti neutraalin kielenkäytön alapuolella olevaa kielenkäyttöä. Se on kielimuoto, jota käytetään ensisijaisesti puhutussa kielessä – yhtenä poikkeuksena kaunokirjalliset tekstit ja etenkin niiden dialogit (mts. 72). Slangia syntyy erilaisissa ikä-, ammatti- ja harrastusryhmissä tai muissa sosiaalisissa ryhmissä. Slangille on ominaista, että se ilmentää ryhmän arvomaailmaa, yhdistää slanginpuhujia toisiinsa ja lujittaa ryhmän yhteenkuuluvuutta. Slangi myös erottaa ryhmät jäsenet muista. (Tieteen termipankki 2018b; Lehikoinen 2005, 155.) Yleensä slangi ei kuitenkaan ole kenenkään yksinomainen kielimuoto, vaan tilanteesta riippuen slangin puhujat käyttävät myös muita kielimuotoja (Lehikoinen 2005, 155). Lisäksi lyhytikäisyys on tyypillistä slangille, ja monet slangisanat joko tulevat osaksi neutraalia kielenkäyttöä tai kuolevat pois (Andersson & Trudgill 1990, 78–79; Page 1973, 82). Suomen kielessä slangilla on alunperin tarkoitettu ”stadin slangia”, helsinkiläisten nuorten (miesten) käyttämää kielimuotoa, jonka ominaispiirteitä ovat muista kielimuodoista poikkeava sanasto ja runsas lainasanojen käyttö (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 16).

Viimeisenä esittelen yhden tutkimukseni kannalta olennaisen puhutun kielen muodon. *Afrikkalaisamerikkalainen englantia* on Yhdysvaltojen mustan väestön käyttämä kielimuoto, josta käytän tässä tutkielmassa myös akronyymia AAVE (African American Vernacular English). AAVE:a käytetään etenkin alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien mustien keskuudessa, mutta kaikki afrikkalaisamerikkalaiset eivät suinkaan puhu sitä. (Gramley & Pätzold 2004, 262.) AAVE eroaa niin kutsutusta standardienglannista niin fonologisesti, morfologisesti, syntaktisesti, semanttisesti kuin leksikaalisestikin (Green 2002, 1). Myös esimerkiksi erilaiset slangisanat ovat osa

AAVE:a (Green 2002, 27). AAVE:n puhujat käyttävät kielimuotoa yhdenmukaisesti, mutta siitä voidaan myös erottaa maantieteellisten eroavaisuuksien perusteella eri variantteja Yhdysvaltojen sisällä (Green 2002, 1).

2.3 Fiktiivinen puhe

Fiktiivinen puhe on kaunokirjallisuudessa esiintyvää puhetta, jonka tarkoituksena on luoda *vaikutelma* todellisesta puheesta (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 11). Fiktiivinen puhe on siis aina tyyliteltyä, eikä sen ole tarkoitus esittää puhetta sellaisena kuin se aidossa keskustelussa esiintyy (Koivisto & Nykänen 2013, 9). Todellisuuden jäljittelyn sijaan kirjailijat hyödyntävät niitä konventioita, jotka ovat vakiintuneet puheen esittämiseen kaunokirjallisuudessa (Page 1973, 2–3). Puheen vaikutelma luodaan tuomalla kirjoitukseen valikoidusti joitakin todellisen puheen piirteitä – ja kun jotain valitaan, jätetään jotain myös valitsematta. Puheen esittämiseen valittuja piirteitä saatetaan myös liioitella, jolloin muita piirteitä voidaan käyttää vähemmän tai jättää kokonaan käyttämättä. Kaunokirjallisuuden puheessa esimerkiksi lauseet ovat usein liioitellun lyhyitä verrattuna todellisiin keskusteluihin. Tällöin puheen vaikutelman luomiseksi ei välttämättä tarvita muita keinoja. (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 230–231.) Suojanen (1979, 409) vertaa puhekielen käyttöä kaunokirjallisuudessa ruoan maustamiseen: sopiva määrä tekee lukukokemuksesta mielenkiintoisen ja nautittavan.

Fiktiivinen puhe ei voi olla kopio todellisuudessa käytetystä puhutusta kielestä, mutta puheen vaikutelmaa ei myöskään synny, jos todellisen puheen piirteitä ei ole hyödynnetty lainkaan (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 11; Page 1973, 11). Autenttisia puheen piirteitä ei ole totuttu näkemään kirjoituksessa, minkä vuoksi ne herättävät luettaessa helposti huomiota. Etenkin äänteellisten piirteiden, kuten assimilaatioiden (*emmo* 'en mä o'), tarkka merkitseminen voi tehdä tekstistä vaikealukuisen. Niinpä esimerkiksi murretekstin lukeminen voi olla vaikeaa, vaikka murre ääneen puhuttuna olisi helposti ymmärrettävää. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 35–36.) Vaikeus johtuu siitä, että murretekstin kieli poikkeaa niin paljon kirjoitetun kielen normeista (Kalliokoski 1998, 184). Kirjoitus on yleensä tarkoitettu silmille, joten myös siinä olevan puheen on

oltava luettavaksi sopivaa ja ymmärrettävissä ilman, että se luetaan ääneen (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 35).

Puheen vaikutelma saadaan kaunokirjallisuudessa luotua ilman täydellistä autenttisen puheen jäljittelyä juuri siitä syystä, että kirjoituksessa puheen piirteet herättävät niin helposti huomiota. Jo pienilläkin valinnoilla voidaan luoda puheen tuntua kirjoitukseen (Haakana 2013, 132). Tiittulan ja Nuolijärven (2013, 76) mukaan autenttisuutta keskeisempää on se, että ilmaukset ovat tunnistettavissa puheenomaisiksi ja siinä mielessä aidoiksi, minkä vuoksi yleisesti käytetyt, stereotyyppiset piirteet soveltuvat hyvin puheen esittämiseen ja puheen vaikutelman luomiseen. Ei kuitenkaan ole merkityksetöntä, mitä valittavana olevista piirteistä käytetään. Kirjoituksessa puheen piirteet voivat saada aikaan erilaisen vaikutuksen kuin puheessa, joten kirjailijan tai kääntäjän on huomioitava se, millaisen vaikutelman mikäkin piirre välittää. Esimerkiksi tietyt puheeseen kuuluvat piirteet, kuten epäröintiin ja suunnitteluun liittyvät ilmiöt (tauot, korjaukset, toistot, jne.), eivät puheessa kiinnitä huomiota, mutta kirjoituksessa ne voivat antaa vaikutelman siitä, että puhuja takeltelee (Tiittula 2001, 8). Esimerkiksi epäröinnit ja korjaukset eivät yleensä jää kirjoituksessa näkyviin, mutta kirjoittaja voi käyttää niitä tyylikeinona tai puheen esittämiseen dialogissa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 64; seuraava esimerkki sivulta 45):

Sanoit kuulemma ... tai Virtanen sano, että sinä olisit sanonu ittes melkeen irti sieltä ...

– Nii sanoin, ni mitä sit?

– No ... Alpo jahnasi, – ... ne on ikäviä juttuja ... se on ikävä palata työpaikalleenkin, kun semmosia uhkailee että pois lähtee ...

(Saisio: *Elämänmeno* 1975, 85–86.)

Yksi keino puheen vaikutelman synnyttämiseksi on luoda niin sanottua ”silmämurretta” (*eye dialect*), jossa standardista poikkeavalla oikeinkirjoituksella luodaan illuusio standardista poikkeavasta puheesta (Leech & Short 2007, 135). Kun käytetään silmämurretta, teksti näyttää puhekielisemmältä kuin mitä se todellisuudessa on (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 76). Englanninkielinen esimerkki silmämurteesta on sanan *minute* merkitseminen sanalla *minnit* (Bowdre 1964, 42). Foneettinen muoto on

molemmissa tapauksissa sama: [mmit]. Suomen kielessä silmämurretta voidaan luoda esimerkiksi merkitsemällä konsonanttien kahdennusta (*menettä, tuleppa*). Ääntämisen kannalta konsonanttien kahdennuksen merkitseminen on tarpeetonta, mutta kirjoitukseen merkittynä se luo puheen vaikutelmaa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 44). Ilmiötä kutsutaan silmämurteeksi, koska ääneen lausuttuna se on standardin mukaista, mutta silmin havaittuna rikkoo oikeinkirjoitussääntöjä (Bowdre 1964, 1). Vain silmin voi havaita, että kyseessä on jollain tapaa standardista poikkeava kielimuoto.

Kielellisiä puheen esittämisen keinoja löytyy kaikilta kielen tasoilta: puheen vaikutelmaa voidaan luoda puhutun kielen äänne- ja muotopiirteitä, lausepiirteitä ja puhekielistä sanastoa hyödyntämällä (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 400). Kaikkia keinoja ei kuitenkaan ole pakko käyttää, ja jo esimerkiksi pelkkä puheelle tyypillisten lauserakenteiden synnyttämä rytmi voi luoda tekstiin dialogisuutta ja vaikutelman puheesta (Tiittula 2001, 8). Tyypillisiä puheen esittämisen keinoja suomeksi ja englanniksi käsitellään tarkemmin luvussa 3.

2.4 Dialogi kaunokirjallisuudessa

Kaunokirjallisuudessa puhetta esitetään useimmiten dialogissa, joka on kahden tai useamman henkilön välistä keskustelua tai vuoropuhelua, jossa repliikit seuraavat toisiaan (Koivisto & Nykänen 2013, 11). Dialogin avulla voidaan muun muassa kuljettaa juonta sekä kuvailla ympäristöä ja tunnelmaa, ja lisäksi sillä on tärkeä rooli henkilöhahmojen kuvauksessa. Henkilöhahmojen puheen avulla kirjailija (tai kääntäjä) voi halutessaan välittää kahdenlaista informaatiota: puhe sekä osoittaa yhteenkuuluvuutta johonkin ryhmään (esim. alueelliseen tai sosiaaliseen) että ilmaisee henkilöahmon olevan uniikki yksilö, jolla on oma puhetapansa. (Page 1973, 51–52.)

Realistisen puheen vaikutelma syntyy kaunokirjallisessa dialogissa hyödyntämällä erilaisia kielellisiä keinoja, minkä lisäksi dialogin rakentuminen on olennainen osa realismisuuden vaikutelmaa. Muun muassa puheen vuorottelu ja vuorojen sitominen toisiinsa ovat dialogin rakentumiseen liittyviä piirteitä. (Tiittula & Nuolijärvi 2016a,

234.) Myös dialogin sisällöllä on merkitystä: mitätön ja ”merkityksetön” sisältö voi lisätä dialogin realistisuutta. Kaunokirjallisella dialogilla on yleensä erilaisia päämääriä, kuten henkilökuvaus, kun taas aidolle arkikeskustelulle on tyypillistä, ettei sillä ole mitään selvää tavoitetta. Näin ollen realistisen dialogin illuusiota voi luoda se, että dialogissa on ”keskustelua keskustelun vuoksi” eli sisältöä, jolla ei ole sen kummempaa strategista päämäärää (kommunikaation *faattinen funktio*). (Koivisto & Nykänen 2013, 37; Tieteen termipankki 2019a.)

Dialogin tunnistaa usein siitä, että puheen ilmaisemiseen on käytetty suoraa esitystä ja repliikit on jollain tavalla erotettu muusta tekstistä (Koivisto & Nykänen 2013, 11). Suora esitys tarkoittaa toisen sanoman esittämistä sanatarkkana sitaattina: se esittää mimeettisesti eli demonstroi aiempaa sanomaa, esim. *Minä lähdän nyt pois, tyttö sanoi* (ISK 2005, 1400–1401). Suoran esityksen lisäksi puhe voidaan esittää myös epäsuorana esityksenä tai suoran ja epäsuoran esityksen sekamuotona (Haakana 2013, 127–128). Epäsuora esitys on kertojan tulkinta aiemmin sanotusta ja mukautettu kertojan tekstiin sopivaksi, esim. *Tyttö sanoi, ettei hän tule enää takaisin* (ISK 2005, 1401; Tieteen termipankki 2018c). Koska suora esitys on sanatarkka sitaatti, soveltuu se epäsuoraa esitystä paremmin puheen esittämiseen. Suoralla esityksellä voidaan välittää sellaisia puhetoiminnon piirteitä, joita epäsuoraan esitykseen ei sisälly. Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi imperatiivimuotoisuus ja puhuttelu (*Tulkaa nyt hyvät ihmiset pois, sanoi Ida*) sekä partikkelit (– – *sit mä olin niinku että no voi hemmetti et eihän mulle ois se maanantai ees sopinu*). Lisäksi suoran esityksen avulla voidaan tuoda ilmi muun muassa toistoa ja ääntötapaa sekä murteellisuuksia. (ISK 2005, 1401.)

Puhe voidaan merkitä repliikeiksi esimerkiksi lainausmerkein, ajatusviivalla, kaksoispisteellä tai nimeämällä puhujat ennen repliikkiä (Haakana 2013, 127–128; Koivisto & Nykänen 2013, 11). Asettaessaan repliikit tietynlaisiin tunnistettaviin raameihin, ohjaa kirjoittaja samalla lukijaa ”kuulemaan” ne henkilöiden puheena (Haakana 2013, 131–132). Myös asettelulla on merkitystä: dialogin kulkua on helppo seurata, kun kukin repliikki alkaa omalta riviltään (Haakana 2013, 127). Ennen repliikkiä tai sen jälkeen on usein johtolause, jonka keskeinen tehtävä on osoittaa, kenen puheesta on kyse (*Minä lähdän nyt pois, tyttö sanoi*). Lisäksi johtolauseissa voidaan

esimerkiksi ilmaista lausuman vastaanottaja, luonnehtia puhumisen tapaa ja äänensävyä tai antaa yksityiskohtia puhumisen oheistoiminnoista. (Haakana 2013, 128–129; Koivisto & Nykänen 2013, 11.) Johtolauseiden avulla voidaan tuoda ilmi sellaisia puheen piirteitä, joiden mimeettiseen esittämiseen kirjoitetussa kielessä ei ole keinoja (Page 1973, 27).

3 PUHEEN ESITTÄMISEN KEINOT KAUNOKIRJALLISUUDESSA

Puheen esittäminen kaunokirjallisuudessa vaatii sekä puhekulttuurin tuntemista että taitoa ilmaista se kirjoituksen avulla (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 225). Vaikka kaikkien puheen piirteiden siirtäminen kirjoitukseen ei ole mahdollista, tarjoavat kirjoitetun kielen keinot kuitenkin monenlaisia mahdollisuuksia puheen esittämiseen. Keinot löytyvät kielen eri tasoilta: kirjailija tai kääntäjä voi luoda puheen vaikutelmaa sanastollisia, äänne- ja muoto-opillisia sekä lauseopillisiä keinoja hyödyntämällä. Näiden lisäksi puheen esittämiseen liittyy myös muita ilmiöitä, kuten esimerkiksi se, miten puhe muotoillaan. Esimerkiksi äänneiden, sanojen tai lauseiden toisto ja epämääräisyyden ilmaukset (*joku pomon tapanen*) ovat puheen muotoiluun liittyviä ilmiöitä, jotka ovat tyypillisiä puheelle ja joita voi esiintyä kaunokirjallisuuden puheessa (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Lisäksi puheen vaikutelmaa voidaan luoda hyödyntämällä muun muassa typografisia keinoja, kuten kursiivia ja versaalia (Page 1973, 26–27).

Tässä luvussa esittelen niitä keinoja, joiden avulla englannin- ja suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa voidaan luoda puheen vaikutelmaa dialogiin. Molemmissa kielissä keinoja löytyy kaikilta kielen tasoilta, eli niin suomeksi kuin englanniksikin puhetta voidaan esittää sanastollisia, äänne- ja muoto-opillisia ja lauseopillisiä piirteitä hyödyntämällä. Keinot ovat monin paikoin samoja molemmissa kielissä, mutta ne eivät kuitenkaan täysin vastaa toisiaan, minkä vuoksi puheen esittämisen keinoja on käsiteltävä jossain määrin myös erikseen, kielikohtaisesti. Esittelen afrikkalaisamerikkalaisen englannin eli AAVE:n tyypillisiä piirteitä osana puheen esittämisen keinoja, sillä tutkimusaineistossani ne lisäävät merkittävästi puheen vaikutelmaa lähdetekstissä. Myös AAVE:n piirteet olisi mahdollista jakaa sanastollisiin, lauseopillisiin sekä äänne- ja muoto-opillisiin puheen esittämisen keinoihin, mutta esittelen ne omana ryhmänään, jotta piirteet olisi helppo hahmottaa kokonaisuutena.

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut ensisijaisesti puheen esittämisen keinoista suomennetussa kaunokirjallisuudessa, joten käsitelen puheen esittämisen keinoja suomen kielellä tarkemmin ja laajemmin kuin englanniksi. Suomenkielisen

kirjallisuuden osalta puheen esittämisen keinot pohjautuvat pitkälti Tiittulan ja Nuolijärven (2013, 2016a) laajojen tutkimustensa perusteella kokoamaan keinovalikoimaan, jota olen täydentänyt joidenkin valittujen lähteiden avulla. Lähteinä on käytetty käännöstieteellisiä, kielitieteellisiä ja kirjallisuustieteellisiä teoksia. Englannin kielen osalta en löytänyt lähteitä, joissa puheen esittämisen keinoja kaunokirjallisuudessa olisi käsitelty yhtä kattavasti kuin suomeksi. Niinpä englanninkieliset puheen esittämisen keinot pohjautuvat hajanaisempiin lähteisiin ja jäävät tästäkin syystä pääpiirteisemmälle tasolle kuin suomenkieliset puheen esittämisen keinot. Koska monet puheen piirteistä ovat samoja eri kielissä, pystyy suomen kieltä koskevia puheen esittämisen keinoja soveltamaan joiltain osin myös englanninkieliseen puheen esittämiseen.

3.1 Sanastolliset keinot

Sanasto on yleisin puheen esittämisen keino ja yksinkertaisin tapa tuoda puheen piirteitä kirjoitukseen (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 232; Ingo 1999, 159). Sanastolliset piirteet on usein myös helppo tunnistaa tekstistä, ja Pagen (1973, 53) mukaan esimerkiksi alueellisen puheen (*regional speech*) tunnistaa kirjoituksessa helpoiten juuri sanastollisista piirteistä. Ingon (1999, 159) mukaan sanataso on nimenomaan analyttisten kielten, kuten englannin, merkittävin puhekielen tyylipiirteiden lähde kirjailijoille ja kääntäjille, kun taas synteettinen suomen kieli on ulottanut puhekieliset tyylipiirteet muillekin kielen tasoille. Analyttinen kieli tarkoittaa kieltä, joka käyttää kieliopillisten suhteiden ilmaisemiseen pääasiassa erillisiä sanoja, kuten esimerkiksi prepositioita ja postpositioita (Tieteen termipankki 2018e). Synteettisissä kielissä kieliopillisiä suhteita ilmaistaan päätteiden avulla (Tieteen termipankki 2019b).

Sanastollisista puheen esittämisen keinoista tavallisia ovat ensinnäkin **puhekieliset ja murteelliset sanat** (*leffa, kiitti, valkata; thanks, dad, hoodie*). Niiden avulla voidaan ilmentää, mistä varieteetista on kyse: esimerkiksi slangin tunnistaa slangisanoista (*skulata, rööki; wifey, homes*). (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 58; Green 2002, 28.)

Puhe voi sisältää runsaasti **voimasanoja**, joita käytetään puheen esittämiseen myös kaunokirjallisuudessa. Voimasanoja voidaan käyttää esimerkiksi vahvistesanoina liioittelun – joka sekkin on puheelle tyypillinen piirre – yhteydessä: *Täällä on helvetin kylmä*. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 58.) Lisäksi puheen vaikutelmaa luovat puheelle ominaiset **fraasit** eli puhekielessä toistuvat ilmaukset, kuten esimerkiksi *ei millään pahalla* tai *olen pelkkänä korvana* (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 232; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 64). Jokseenkin yllättävä seikka on, että monet stereotyyppisen dialogin esittämiseen käytettävät fraasit, kuten *what on earth* tai *a piece of cake*, ovat itse asiassa yleisempiä kaunokirjallisuudessa kuin autenttisessa puheessa (Biber et al. 1999, 1025–1026).

Puheen esittämiseen käytetään **partikkeleita**, joita on puheessa paljon. Puheessa ja keskustelussa niiden tehtävänä on muun muassa toimia palautteina, säädellä vuorovaikutusta sekä ilmaista puhujan näkökulmaa puheeseen. Näitä funktioita toteuttavat esimerkiksi **dialogipartikkelit** (*joo, niin, no*), **huomionkohdistimet** (*kuule, hei*) ja tunnetta tai muuta reaktiota ilmaisevat **interjektiot** (*huh, oho, yäk*). (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 59; VISK § 858.) Suomen kielessä partikkeleita on usein monta peräkkäin, ja ne muodostavat partikkeliketjuja (*just joo, no jaa, no niin*) (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 63).

Runsa partikkeleiden käyttö sopii puheen esittämiseen myös englanniksi. Gramleyn ja Pätzoldin (2004, 16) mukaan spontaanissa keskustelussa on paljon ilmauksia kuten *ugh, hm, yeah, right* ja *well*. Edellä mainitut ilmaukset ovat niin sanottuja diskurssin merkitsimiä (*discourse markers*), joilla on keskustelussa vuorovaikutuksellinen merkitys (Gramley & Pätzold 2004, 16; Tieteen termipankki 2019c). Myös muun muassa ilmaukset *you know, I mean* ja *you see* ovat autenttisessa puheessa usein toistuvia diskurssin merkitsimiä (Biber et al. 1999, 1086).

Pronominien puhekieliset variantit (yleisimpinä *mä, sä*) ovat tyypillinen puheen esittämisen keino suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa. Niiden avulla voidaan osoittaa puhujan alueellista taustaa, esimerkiksi käyttämällä pronomineja *mie* ja *sie*. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 46–47.) Puheen esittämiseen yleisesti käytetty keino

suomeksi on myös **demonstratiivipronominien se ja ne käyttö** **persoonapronominien hän ja he sijasta** ihmisiin viitattaessa (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 232). Kaiken kaikkiaan pronominit ovat puheessa yleisempiä kuin kirjoituksessa. Kirjakielessä persoonapronomineja (*minä, sinä; me, te*) ei käytetä välttämättä paljon, mutta puheessa persoonamuotoinen verbi ilman pronominia (*laulan, juoksen*) on harvinainen. Myös demonstratiivipronominit (*tämä, nämä; tuo, nuo; se, ne*) toimivat puheessa eri tavalla kuin kirjoitetussa tekstissä, sillä puheessa ne ovat hyvin yleisiä **artikkelinomaisina määritteinä substantiivien edellä** (*se poika, tässä kirjassa*). Artikkelinomaisuus tarkoittaa sitä, että demonstratiivipronominit käyttäytyvät substantiivien edellä pitkälti kuten määräiset artikkelit artikkelikielissä. Artikkelimaisen luonteen voivat puheessa saada myös pronominaaliset adverbit eli proadverbit *siellä, täällä* ja *tuonne* (*lähdän sinne Sörnäisiin, kun tulin tuolta Brysselistä*). (Hakulinen 2003.) Oikein käytettynä runsas pronomini määrä lisää puheen vaikutelmaa kirjoituksessa.

3.2 Lauseopilliset keinot

Sanaston lisäksi myös lauserakenne on tärkeä puheen kuvaamisen kannalta. Etenkin **lauseiden lyhyys ja elliptisyys** ovat sellaisia puheelle tyypillisiä syntaktisia piirteitä, joiden avulla kirjoitukseen voidaan luoda puheen vaikutelmaa. (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 232.) Lyhyet ja elliptiset lauseet ovat yleisesti tyypillisiä puheessa, eli ne eivät ole ominaisia vain esimerkiksi suomen kielelle (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 70). Ylipäänsä **yksinkertainen lauserakenne** on puheelle tyypillinen piirre (Ingo 1999, 150). Puhe on sidoksissa aikaan, joten monimutkaisten konstruktioiden tuottaminen tai tulkitseminen nopeasti ei ole helppoa. Niinpä esimerkiksi suomen kielessä lauseenvastikkeita eli erilaisia infiniittisiä konstruktioita (*Kuulin hänen laulavan*), jotka ovat tiiviimpiä kuin finiittiverbilliset sivulauseet (*Kuulin, että hän laulaa*), esiintyy puheessa vain harvoin ja usein vain tietynlaisina kiteytyneinä ilmauksina (*mennen tullen*) (Hakulinen 2003).

Elliptisyys on keino välttää toisteisuutta: yksi tai useampi sana jätetään lauseessa toistamatta, koska se esiintyy vastaavalla paikalla vierekkäisessä lauseessa ja saa sen pohjalta tulkintansa (*Milloin juna lähtee? – Juna lähtee kymmeneltä*) (ISK 2005, 1124). Lauseet täydentyvät dialogissa, joten elliptisyys ei puheessa tarkoita sitä, että jotain puuttuisi. Sen sijaan elliptisyys tuo puheeseen vuorovaikutuksellisuutta ja luo puheenvuorojen välille koherenssia. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 53.) Dialogissa puhuja voi esimerkiksi tarkentaa sanomaansa elliptisellä, tarkentavalla kysymyksellä (*What would you like to drink? ~~Would you like~~ Scotch, bourbon?*) tai väitelausetta voi seurata elliptisiä toteamuksia (*“I don’t want money,” she said, “just something to do. Sweep the floor or something like that. Clean the garden*) (Biber et al. 1999, 156–157).

Muita puheen esittämisen keinoja lausetasolla ovat **lohkeamat** (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Lohkeamarakenteet ovat puhutulle kielelle tyypillisiä lauserakenteita. Niissä substantiivilauseke on lauseen ulkopuolella, joko edellä tai jäljessä, ja lauseessa sitä edustaa pronomini tai pronominaalinen adverbi. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 54.) Samaan tarkoitteeseen siis ikään kuin viitataan kahdesti yhden lausuman kuluessa (ISK 2005, 1013). Lohkeamarakenteita ovat lohkeama alkuun (*syvälinen ajattelu se on poikaa*) ja lohkeama eteenpäin (*ei niitäkään voinut järkyttää, Jalkasia*) (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Lohkeamarakenteita voi esiintyä puheessa myös englannin kielessä (*Poor old doctor Jones, he said you’ll never wear your heart out; It makes you wonder, you know, all this unemployment*) (Biber et al. 1999, 138–139).

Puhe on prosessi, jossa lauseet rakentuvat vuorovaikutuksessa askel askeleelta, ja ajatusta voidaan täsmentää lohkeamarakenteiden lisäksi tarkentamalla sanottavaa myös muuten (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 55). Puheen prosessimaisuutta voidaan ilmaista **jaksottamalla kirjoitusta välimerkein**: *Paha asia, mutta puhua se pitää. Että pääsee irti* (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Välimerkit toimivat puheen prosodisten keinojen tavoin ja osoittavat, että kyse on täydennyksestä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 55). Muita lauserakenteeseen liittyviä puheen esittämisen keinoja ovat esimerkiksi **erilaiset hajarakenteet** (*sun rypistyy housut*) (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Puheelle on tyypillistä, että sanajärjestys voi poiketa standardista (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 70). Myös pitkät ”--ja -- ja sitten -- ja sitten” -tyyppiset **lauseketjut** ovat puheessa tavallisia

(Ingo 1999, 150). Toisaalta puheelle on siis tyypillistä lauseiden lyhyys, mutta toisaalta lauseista voi muodostua hyvinkin pitkiä, ketjuttuneita kokonaisuuksia.

Kokonaisuudessaan puheelle tyypillinen lauserakenne luo rytmiä, jolla kirjoitukseen voi syntyä puheen vaikutelma jopa ilman muita puheelle ominaisia piirteitä. Puhutun kielen lauserakenteiden jäljittelyssä haasteena on, että kirjoituksesta puuttuu puheen prosodisten piirteiden ja esimerkiksi eleiden ja ilmeiden tuottama lisäinformaatio. (Nevalainen 2003, 4.) Puuttuvaa informaatiota voidaan täydentää esimerkiksi johtolauseiden avulla, mutta kuten aiemmin on todettu, kaikkien puheen piirteiden siirtäminen kirjoitukseen ei ole mahdollista.

3.3 Äänne- ja muoto-opilliset keinot

Suomeksi puheen esittämiseen voidaan käyttää useita äänneopillisiä keinoja. Kirjoituksen avulla esitettäviä äännepiirteitä ovat muun muassa erilaiset **sulaumat** (*niinku, mullon < mulla on*) ja **heittymät**, joihin kuuluvat esimerkiksi loppuheitto eli sananloppuisen vokaalin puuttuminen (*hyppäs, miks*) ja loppukonsonantin kato (*ollu, jotenki*) (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233; ISK 2005, 68–69). Lisäksi puheen vaikutelmaa luovat erilaiset **puhekieliset ja murteelliset äännevariantit** (*makee, tarkotin, lähretään*) ja **pikapuhemuodot** (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Pikapuhemuotoja ovat verbien *olla, mennä, panna* ja *tulla* muodot, joista konsonantti on kadonnut (esim. *oon, meen, paan* ja *tuun*), ja persoonapronominien *minä* ja *sinä* poikkeavat muodot (esim. *mä, sulla*) (Lappalainen 2004, 62). Pronomineista *tämä, nämä, tuo* ja *nuo* voidaan käyttää puhekielisiä variantteja *tää, toi, nää* ja *noi* (Lappalainen 2004, 62; Ingo 1999, 150).

Muoto-opillisista puheen esittämisen keinoista tavallisia ovat suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa inkongruentit muodot, kuten **possessiivisuffiksin poisjättö** (*mun kaveri, sun kirjoja*), **subjektin ja predikaatin inkongruenssi monikon 3. persoonassa** (*vaatteet kastuu*) ja **passiivin käyttö monikon 1. persoonassa** (*me lauletaan, me mentiin*). (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 43; Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233; Ingo 1999,

150.) Edellä mainituilla piirteillä on muoto-opillisten ominaisuuksien lisäksi myös lauseopillisia ominaisuuksia, mitä tekee niistä morfosyntaktisia ilmiöitä. Morfosyntaksi on syntaksin eli lauseopin ja morfologian eli muoto-opin yhteinen alue: morfosyntaktisia ovat ilmiöt, joissa taivutusmuoto on kiinteä osa lauseopillista rakennetta tai joissa sanan muodon vaihtaminen saa aikaan lauseopillisen merkityseron (Tieteen termipankki 2018d; Palander 2005). Tiittula ja Nuolijärvi esittelevät possessiivisuffiksin poisjätön ja inkongruentit verbimuodot muotopiirteinä teoksessa *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa* (2013) ja morfosyntaksiin kuuluvina piirteinä artikkelissaan teoksessa *Puheesta tekstiksi. Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja* (2016a). Sen sijaan Pääkkönen ja Varis (2000, 30) esittelevät ne syntaktisina piirteinä. Tässä tutkimuksessa possessiivisuffiksin poisjätö ja inkongruentit verbimuodot luokitellaan selkeyden vuoksi äänne- ja muoto-opillisten keinojen ryhmään, vaikka niitä käsitelläänkin lauseopillisia ja muoto-opillisia ominaisuuksia yhdistävinä morfosyntaktisina ilmiöinä.

Yleinen puheen esittämisen keino suomenkielisessä kirjallisuudessa on lisäksi **kysymyspartikkelin -ko korvautuminen ks:lla (onks) tai katoaminen (näitsä)**, joka voidaan näkökulmasta riippuen luokitella joko äännepiirteeksi, muotopiirteeksi tai morfosyntaktiseksi piirteeksi (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 45; Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233; Ingo 1999, 150).

Myös englanninkielisessä kirjallisuudessa puhetta voidaan esittää tehokkaasti äänne- ja muoto-opillisia keinoja hyödyntämällä. Mainitsen keinoista vain muutamia, sillä laaja katsaus ei ole tutkimukseni kannalta tarpeellinen. Page (1973, 9) mainitsee yleisenä puheen esittämisen keinona sen, että standardista poikkeavaa ääntämistapaa esitetään kirjoitusasulla, joka ei ole normien mukainen. Ilmiöstä voidaan käyttää aiemmin mainittua ilmausta ”silmämurre” (*eye dialect*). Sitä voidaan hyödyntää puheen esittämiseen myös suomenkielisessä kirjallisuudessa, mutta rajoittavana tekijänä on suomen kirjoitusjärjestelmä, jossa sanojen ääntäminen merkitään tarkkaan. Englannin kielijärjestelmä on foneettisesti suomea epätarkempi, joten samaa ääntämystä voidaan esittää useilla eri kirjoitusasuilla. Näin ollen englantia tarjoaa enemmän vaihtoehtoja silmämurteen luomiseen.

Englanninkielisessä puheessa tyypilliset verbi- ja kieltomuodot (*I'm, I've, he'd, wouldn't*) soveltuvat myös kaunokirjallisuuden puheeseen (Leech & Short 2007, 133). Hietasaari (2006, 27) huomauttaa pro gradu -tutkielmassaan niiden olevan niin yleisiä, etteivät ne kiinnitä suurta huomiota fiktiivisessä puheessa, mutta toisaalta täydellisten muotojen (*I am, I did not*) käyttäminen loisi vaikutelmaa hyvin muodollisesta puheesta. Lyhennettyjen verbi- ja kieltomuotojen lisäksi puheessa käytetään usein *isn't, aren't, hasn't, haven't, m'* ja *not* -muotojen tilalla muotoa *ain't* (*They probably ain't at home; Morgan ain't got no food*) (Biber et al. 1999, 1122). Biberin et al. (1999, 1125) mukaan puhutun englannin ja standardienglannin välillä on eniten kieliopillisia eroja morfosyntaksin tasolla.

Viimeisenä äänne- ja muoto-opillisista keinoista voidaan vielä mainita, että aksenttia tai poikkeavaa ääntämystä, kuten esimerkiksi änkytystä tai äänteiden venytystä (*mi-mitä, pliiis!*), voidaan kaunokirjallisuudessa jäljitellä kirjoituksen tasolla (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Keino soveltuu niin suomen- kuin englanninkielisessäkin kirjallisuudessa käytettäväksi.

3.4 Muut puheen esittämisen keinot

Puhetta voidaan esittää kaunokirjallisuudessa myös muutamilla muilla keinoilla. Puhekielen ilmiöistä voi esiintyä suomenkielisessä kirjallisuudessa esimerkiksi **kieltoverbitön kielto** (*mulla mitään kesälomaa ole*) (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Kotilaisen (2007, 8) mukaan kieltoverbitömmässä kieltokonstruktiossa ei ole kyse vain kieltoverbin puutteesta, vaan ennemminkin muodon ja merkityksen kiteytymisestä vakiintuneeksi konstruktioksi. Kieltoverbitöntä kieltoa esiintyy myös kirjoituksessa, mutta se assosioituu vahvasti murteisiin ja puhekieleen, minkä perusteella sitä voidaan Kotilaisen mukaan nimittää ”puhekieliseksi” (Kotilainen 2007, 52).

Puheen esittämiseen sopiva puhekielen ilmiö on myös **referointi**, jossa johtoverbi voi olla suomen kielessä redusoitunut eli kadonnut: (*mihin*) *mä et (hohoo)* (Tiittula &

Nuolijärvi 2016a, 233). Puheen muotoiluun liittyviä piirteitä ovat esimerkiksi **toistot** (*no nosta nyt, nosta nyt hamettas*), **epämääräisyyden ilmaukset** (*sillä on jotain stressiä tai jotain*) ja **liioittelu** (*se raivos ku hullu*). (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233.) Englanninkielisessä puheessa epämääräisyyttä tai epätarkkuutta ilmentävät esimerkiksi lauseiden lopussa esiintyvät ilmaukset kuten *or something, or something like that, and stuff* ja *and things like that* (Bibet et al. 1999, 1045). Puhuja voi käyttää ilmauksia kuten *things, thingy* tai *whatsit*, jos ei syystä tai toisesta pysty käyttämään tarkempaa ilmausta (Gramley & Pätzold 2004, 46). Biberin et al. (1999, 1048, 1066–1067) mukaan puheessa voi olla toistoja, kuten *I – I – I*, muun muassa siitä syystä, että yksi puheen periaatteista on, että puheen on jatkuttava. Toiston avulla puhuja saa lisää aikaa puheen suunnitteluun. (Biber et al. 1999, 1067). Toinen keino saada lisää suunnittelu-aikaa on käyttää esimerkiksi epäröinnin ilmauksia *uh* ja *um* (amerikanenglanti) tai *er* ja *erm* (brittienglanti) (Biber et al. 1999, 1053).

Kirjoituksessa ei yleensä nähdä epäröintien ja korjausten kaltaisia piirteitä, mutta kirjoittaja voi halutessaan käyttää niitä puheen vaikutelman luomiseen (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 64), kuten seuraavassa esimerkissä:

- Opiskeletsä jotain, elokuvajuttuja?
  - **Ai opis- en mä, mä opiskelen viestintää.** Kui?
  - Ei aattelin vaan.
  - **Mitä sä, opiskeletsä mitä?**
  - Sosiologiaa.
- (Esimerkki on novellista ”Sielun hauta”, Konstig 2008, 127.)

Puheen esittämiseen liittyviksi voidaan nähdä myös **metaforat ja muut kielikuvat** (*mun pitäis olla ku perintöpiironki*), jotka dramatisoivat puhetta ja ovat myös yksi liioittelun keino (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 65). Lisäksi **puhuttelu** on puheeseen kuuluva ilmiö, jota voidaan hyödyntää myös kaunokirjallisessa dialogissa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 69).

Prosodiset ja paralingvistiset piirteet ovat tärkeä osa puhetta, joten niiden ilmentäminen dialogissa lisää puheen vaikutelmaa. Puheessa prosodis-paralingvistiset piirteet ilmaistaan äänen avulla. Kirjoituksessa niitä voidaan tuoda jossain määrin esiin muun muassa typografisten keinojen avulla: dialogin sisällä voidaan käyttää esimerkiksi kursiivia (*siis mitä*), versaalia (SIIS MITÄ) tai tavutusta (siis mi-tä) ilmaisemassa tiettyä painotusta, äänenvoimakkuutta tai muuta ääneen liittyvää seikkaa. Lisäksi niitä voidaan myös kuvailla kielellisesti muun muassa repliikkien johtolauseissa. (Page 1973, 26–27; Haakana 2013, 134–135.) Haakanan (2013, 133–134) mukaan prosodiaa ei varsinaisesti voi saada fiktion dialogissa esiin, minkä vuoksi sen ilmaisemisessa on enemmän kyse kuvaamisesta kuin esittämisestä. Toisin sanoen prosodian esiin tuominen dialogissa vaatii usein *diegeettistä* kerrontaa, jossa kertoja on läsnä, koska sen *mimeettinen* esittäminen dialogin sisällä pelkästään henkilöiden puheessa ei ole mahdollista (Koivisto & Nykänen 2013, 13, 41–42). Esimerkiksi seuraavassa johtolauseessa kuvaillaan (diegeettisesti) äänen käheyttä, jonka esittäminen (mimeettisesti) repliikin sisällä ei olisi mahdollista: ”Niin siis”, mä sanon **ääni käheänä** (*Viha jonka kylvät*, 44).

3.5 AAVE:n tyypillisiä piirteitä

Tutkimusaineistossani mustien henkilöihahmojen puheessa esiintyy afrikkalaisamerikkalaiselle englannille eli AAVE:lle ominaisia puheen piirteitä, jotka olennaisesti lisäävät puheen vaikutelman syntymistä lähdeteoksessa ja ovat siten toimiva puheen esittämisen keino. Seuraavaksi esittelen joitakin tyypillisiä AAVE:n piirteitä.

Haavisto (2006) on afrikkalaisamerikkalaisen englannin elokuva-suomentamista käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan koonnut yhteen afrikkalaisamerikkalaisen puhutavan kieliopillisia piirteitä, joita esittelen seuraavaksi. AAVE:lle ominaisiin piirteisiin kuuluu *be*-verbin käyttö taipumattomana ilmaisemassa tiettyä aika- ja kestoperspektiiviä eli jotakin tavanomaisesti tai yleensä tapahtuvaa (*they be running*). Ominaista AAVE:lle on myös se, että apuverbiä *be* ei aina käytetä (*she tall, they running*). Verbien yksikön kolmas persoona voi taipua samoin kuin muut persoonat (*He*

know he ain't supposed to do that but he don't care). Lisäksi AAVE:lle tyypillisesti monikon ensimmäisessä ja kolmannessa persoonassa käytetään yksikön kolmannen persoonan muotoa *be*-verbistä (*They is scared. We was runnin'*). Menneen ajan muoto voi kahdentua (*She likeded it*). AAVE:een kuuluu myös kaksois- tai moninegatiivin käyttö ja käänteinen negatiivi (*Can't nobody tell me nothing I don't already know*). Ominaista on myös se, että omistusliitettä tai omistusmuotoa ei käytetä (*I see mama house, That's they business*). Lisäksi substantiivin monikko voi olla samanlainen yksikön kanssa (*50 Cent*). (Haavisto 2006, 18.)

4 KAUNOKIRJALLISEN DIALOGIN KÄÄNTÄMINEN

Aidontuntuisen dialogin luominen on haaste sekä kirjailijoille että kääntäjille, mutta kääntäjän asema on jopa vaikeampi kuin kirjailijan, sillä kääntäjä on sidoksissa lähdetekstiin ja esimerkiksi kääntämistä sääteleviin kustannus- ja käännessopimuksiin (Suojanen 1979, 398). Kääntäjän asema dialogin luojana ei siten ole yhtä vapaa kuin kirjailijan. Fiktiivisen puheen kääntäminen on haaste, koska puheen piirteet ovat erilaisia eri kielissä, ne esiintyvät kaikilla kielen tasoilla ja puheen esittämisen konventiot voivat vaihdella kulttuurista riippuen (Tiittula & Nuolijärvi 2016b, 5). Kaunokirjallisen dialogin kääntäminen vaatii kääntäjältä muun muassa lähde- ja kohdekielen puhekulttuurien tuntemusta sekä tietoa niistä keinoista, joilla puhetta esitetään molemmissa kielissä.

Tässä luvussa käsittelen kaunokirjallisen dialogin kääntämiseen liittyviä haasteita ja kartoitan tutkimusta, jota käännettieteen kentässä on tehty kaunokirjalliseen dialogiin ja fiktiiviseen puheeseen liittyen. Sivuan lyhyesti myös nuortenkirjallisuudessa esiintyvän dialogin kääntämiseen liittyviä tekijöitä.

4.1 Dialogin kääntämisen haasteet

Vaikka dialogissa esiintyvä puhe voi olla myös kirjoitetun kielen standardien mukaista, on siihen useimmiten kuitenkin tuotu puheen ja puhutun kielen piirteitä (Haakana 2013, 132). Ja kun dialogia käännetään, ei alkutekstissä olevia puheen piirteitä voi aina kääntää suoraan. Tietyt puheen piirteet, kuten esimerkiksi lauseiden lyhyys ja puhekieliset sanat, ovat yleisesti tyypillisiä puheelle, mutta konkreettiset toteutumat ovat kielispesifejä, ja eroja on myös siinä, millaisin keinoin puhetta voidaan esittää kirjallisuudessa. Kääntäjän on pystyttävä luomaan oikeanlainen vaikutelma nimenomaan kohdekielelle ominaisten piirteiden avulla. Käännökseen sopivat puheen esittämisen keinot voivat löytyä toiselta kielen tasolta kuin lähdetekstissä: käänöksessä saatetaan siirtyä esimerkiksi äännetasolta sanatasolle. Vaikka keinot olisivat samoja, voi niiden yleisyydessä, funktioissa, käyttöyhteydessä ja tyyliässä olla eroja. (Tiittula &

Nuolijärvi 2013, 69–70.) Jos kääntäjä ei ole riittävän tietoinen puhutun kielen piirteiden erilaisuudesta eri kielissä, vieraan kielen piirteet voivat yliedustua tai omakieliset piirteet aliedustua (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 75). Dialogia ja fiktiivistä puhetta käännettäessä olennaista on ennen kaikkea luontevan kuuloisen puheen aikaansaaminen (Tiittula 2001, 9).

Kaunokirjallisen dialogin kääntämiseen vaikuttavat molempien kulttuurien kirjallisuuden perinne ja normit, puhekielen asema lähde- ja kohdekielisessä kirjallisuudessa sekä kieliyhteisöjen suhtautuminen puhekieleen ja sen käyttöön kirjallisuudessa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 238). Esimerkiksi suomenkielisessä kirjallisuudessa on tapahtunut normien muutos, ja puhekielen käytöstä kirjallisuudessa on tullut hyväksytympää kuin ennen. Nykyisin puhekielen esiintyminen kaunokirjallisuudessa ei ole mitenkään poikkeavaa, kun taas ennen esimerkiksi murrettä käytettiin lähinnä silloin, kun henkilöhahmo haluttiin esittää jollain tavalla huvittavana. (Tiittula 2001, 9.) Myös esimerkiksi muukalaisuutta, maalaisuutta tai rikollisuutta saatettiin ilmentää puhekieltä hyödyntämällä (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 229). Leimaavuus on vähentynyt puhekielen käytön yleistyessä.

Puhekielisten sanojen käyttö on helppo keino lisätä dialogiin puheen tuntua, mutta varjopuolena on puhekielisten sanojen, ja etenkin slangisanojen, lyhytikäisyys. Tällä hetkellä käytössä olevat slangisanat ja puhekieliset ilmaukset voivat tulevaisuudessa saada hyvin erilaisia tulkintoja lukijoiden keskuudessa. (Page 1973, 82.) Uusia sanoja muodostuu puhekieleen koko ajan, ja aina ei ole helppoa ennustaa, mitkä sanat ovat käytössä vielä muutaman vuoden kuluttua. Sanaston vanhenemisen pelko voi vaikuttaa siihen, minkä verran puhekielistä sanastoa kääntäjä haluaa käänöksessä käyttää (Suojanen 1979, 408).

Kulttuurien välillä on eroja siinä, miten puheen esittäminen on konventionaalistunut, eli millaisia tapoja on kehitetty puheen esittämiseen kirjoituksessa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 238; Ben-Shahar 1994, 199). Lukijat ovat tottuneet kohtaamaan ja tulkitsemaan puhetta merkitseviä elementtejä niissä kulttuureissa, joissa puhutun kielen ja keskustelun ominaisuuksia on omaksuttu osaksi kaunokirjallista dialogia. Aina

käytettävissä ei ole samoja keinoja. Esimerkiksi heprean kielessä ole lainkaan kursiivia, jota englanniksi ja monissa muissa kielissä käytetään dialogissa yhtenä puheen esittämisen keinona. (Ben-Shahar 1994, 199.)

Puhutun kielen kääntämiseen vaikuttavat myös kirjoitusjärjestelmien erot. Suomenkielisen tekstin voi yleensä lukea foneettisesti vain yhdellä tavalla, koska suomen foneemisessa kirjoitusjärjestelmässä ääntäminen merkitään melko tarkkaan. Toisin on esimerkiksi englannin kielessä, jossa on mahdollista kirjoittaa korrektilta näyttävää kieltä, joka kuitenkin voidaan lausua monella eri tavalla ja hyvinkin puheenomaisesti (Juva 1998, 51; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 75.)

Kirjailija ei dialogia luodessaan joudu kohtaamaan samanlaisia kulttuurien yhteentörmäyksiä kuin kääntäjä. Suomenkielisen kirjailijan henkilöt ovat yleensä osa suomalaista kieliyhteisöä, kun taas käännökset sijoittuvat vieraaseen kulttuuriin, mutta henkilöiden on puhuttava kohdekieltä uskottavasti (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 225). Vaikka teos sijoittuisi esimerkiksi Yhdysvaltoihin, on suomennoksessa dialogin oltava vakuuttavaa nimenomaan suomeksi. Lisäksi kääntämiseen vaikuttavat kohdekulttuurin konventiot koskien muun muassa sitä, minkälaista kieltä pidetään sopivana. Joissakin kulttuureissa esimerkiksi kirosanon tai seksuaalisuuteen viittaavien sanojen käyttö on rajoitettua tai jopa kokonaan kiellettyä. (Englund Dimitrova 1997, 63.) Käännöksen tulisi yhtä aikaa olla uskollinen lähdetekstille ja kohdekulttuurin konventioiden mukainen, mutta usein kääntäjä joutuu tekemään erilaisia kompromisseja näiden periaatteiden yhteensovittamisessa. Kääntäjä ei kuitenkaan yleensä ole yksin vastuussa siitä, minkälainen käännös lopulta on, sillä kustantamolla ja kustannustoimittajalla voi olla suurikin vaikutus lopputulokseen (Englund Dimitrova 1997, 63).

Murteet ja variaatio tuovat omat haasteensa kääntämiseen. Jos lähdetekstissä on murreta, kääntäjän on tehtävä valintoja kielimuotoja koskien. Yksi mahdollisuus on jättää variaatio kokonaan huomiotta ja käyttää koko ajan samaa kielimuotoa. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 400.) Muun muassa alueelliset ja sosiaaliset erot voivat kuitenkin jäädä kokonaan ilmentymättä, jos kaikki henkilöt laitetaan käännöksessä puhumaan samalla tavalla (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 396). Toinen vaihtoehto on siirtää puhe jollekin

kohdekielen murteelle, mutta siirtäminen on useimmiten ongelmallista, koska murteet ovat paikkakuntasidonnaisia ja niihin liittyy erilaisia assosiaatioita. Kääntäjä voi myös luoda uuden murteen, jossa hän käyttää piirteitä kohdekielen eri murteista. Murteen voi myös muuttaa leimattomaksi puhekieleksi, joka ei ole yhteydessä mihinkään paikkakuntaan, mutta puheen vaikutelma kuitenkin syntyy. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 400.) Kaunokirjallisuuden kääntämisessä paikallismurteiden korvaaminen yleispuhekielellä onkin tavallista (Puurtinen 2007, 327). Käännökset siirtyvät yleensä murteellisesta kohti alkuperäistekstiä standardinmukaisempaa kieltä (Englund Dimitrova 1997, 63; Leppihalme 2000, 247).

Joissakin tapauksissa kielellisen variaation huomioiminen käännettäessä on ensiarvoisen tärkeää. Erilaisilla kielimuodoilla voi olla teoksen sisällön ymmärtämisen kannalta niin keskeinen merkitys, ettei kääntäjä voi sivuuttaa kielellistä vaihtelua (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 396). Kielellisen variaation ohittaminen käänöksessä voi muuttaa teoksen henkilöiden luonnetta ja heidän suhteitaan sekä vaikuttaa teoksen kokonaismerkitykseen (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 391). Näin on myös tutkimusaineistossani: päähenkilö Starr asuu köyhällä asuinalueella, mutta käy koulua ”paremmalla puolella kaupunkia”. Starrin koulukaverit käyttävät erilaista kieltä kuin esimerkiksi hänen perheenjäsenensä, jotka puhuvat afrikkalaisamerikkalaista englantia (AAVE). Teoksessa mustien käyttämä kielimuoto erottaa heidät valkoisesta väestöstä ja on ryhmää yhtenäistävä tekijä. Erottava tekijä ei välity, jos kielellistä variaatiota ei huomioida lainkaan käänöksessä. Puheen vaikutelman syntymiseen variaation heikentyminen ei kuitenkaan välttämättä vaikuta, sillä se voidaan luoda myös esimerkiksi syntaktisia keinoja, kuten lyhyitä ja elliptisiä lauseita, ja puheelle ominaisia fraaseja apuna käyttäen (Tiittula & Nuolijärvi 2016b, 7).

Ben-Shahar (1994, 195–197) pitää dialogin kieltä yhtenä kaunokirjallisuuden alakielenä (sub-language), jonka ominaispiirteiden ja niiden funktioiden huomioiminen vaatii kääntäjältä erityishuomiota. Ben-Shahar erittelee dialogin neljä eri ominaispiirrettä, joista joko osa tai kaikki voivat esiintyä dialogeissa, ja jotka kääntäjän olisi tarpeen huomioida. Ensinnäkin dialogissa on Ben-Shaharin mukaan ”aukkoja”, jotka lukija täyttää kontekstista saamiensa vihjeiden avulla. Dialogin varsinainen sisältö voi olla

kevyempi, kun osa merkityksistä on kontekstin avulla tulkittavissa. Toisena ominaispiirteenä Ben-Shahar mainitsee, että dialogissa voi kielellisten keinojen lisäksi hyödyntää ei-kielellisiä keinoja esimerkiksi ilmaisemalla hiljaisuutta, taukoja ja naurua. Kolmas piirre on, että dialogissa käytetyt kielelliset keinot voivat poiketa huomattavasti kirjoitetun kielen normeista, joten dialogi ei useinkaan ole kieliopin mukainen. Neljäs piirre liittyy dialogin tehtävään: dialogin tarkoitus ei Ben-Shaharin mukaan niinkään ole välittää tietoa kielenulkoisesta maailmasta (referentiaalinen funktio), vaan ennemminkin toimia ilmaisuvälineenä. Ben-Shaharin mukaan kääntäjän on kiinnitettävä huomiota näihin ominaisuuksiin, jotta hän voi luoda kohdekielellä dialogeja, jotka sekä vastaavat alkuperäisiä että ovat autenttisia kohdekielen normien mukaan. Kohdekielisten ilmausten funktioiden on oltava samat kuin lähdeteoksessa.

Tutkielmassani tarkastelen dialogin kääntämistä ya-kirjallisuudessa, joka on yksi nuortenkirjallisuuden osa-alue. Nuortenkirjallisuutta käännettäessä on huomioitava se, että nuortenkirjallisuus poikkeaa kieleltään aikuisten kirjallisuudesta: 2000-luvun suomenkieliset nuortenkirjat ovat kauttaaltaan puhekielisempiä kuin aikuisten romaanit (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 233). Tyypillisesti nuortenkirjojen suomentaja siis joutuu luomaan puhekielistä tekstiä. Nuortenkirjoissa puhekielen käyttö on jo siinä määrin normi, että nuorten kirjakielinen puhe on tavallisesta poikkeavaa ja saa etsimään erityisiä merkityksiä. (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 264.) Jos alkuperäisteos on peräisin kulttuurista, jonka kirjallisuudessa puhekielisyyttä ei ole totuttu merkitsemään, voi suomentajan valinta silti olla kääntää kirjakielisyys puhekielelle, jotta suomennos vastaisi kohdekulttuurin konventioita (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 510).

Kaunokirjallisen dialogin luominen nuorille lukijoille voi olla jopa haastavampaa kuin aikuisille. Ensinnäkin haasteena on, että niin kirjailija kuin kääntäjäkin kuuluvat yleensä eri ikäryhmään kuin teoksen nuoret lukijat. Nuortenkirjallisuuden kääntäjä kääntää kohdeyleisölle, johon hän ei itse enää kuulu. Tällöin kääntämisen perustana on mielikuva siitä, millaisia nuoret ihmiset ovat, mikä on heille hyväksi ja mihin he ovat kykeneväisiä. Myös kääntäjän käsitys nuorten käyttämästä kielestä perustuu mielikuvaan; nuorison kieli on aikuisille ”vieras”. Toiseksi haasteena on, että nuorten kieli on hyvin vahvasti aikansa ja kulttuurinsa tuote, jonka eri variantit ovat yhteydessä

muun muassa etnisyyteen, alakulttuureihin, sukupuoleen ja sosiaaliseen luokkaan. Kääntäjän on valittava, mitä nuorisokulttuurin varianttia hän käyttää vastineena kohdekulttuurissa tarjolla olevista vaihtoehdoista. (Van Coillie 2012, 219.)

4.2 Dialogin kääntämisen tutkimus

Käännöstieteessä fiktiivistä puhetta ja dialogin kääntämistä on tutkittu muutamista eri näkökulmista ja eri menetelmillä. Puheen esittämistä kaunokirjallisuudessa ovat tutkineet laajasti Tiittula ja Nuolijärvi (2007, 2013, 2016a, 2016b), joiden tutkimuksiin oma tutkielmani pohjautuu vahvasti. Tiittulan ja Nuolijärven *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa* (2013) on laaja tutkimus puheen esittämisestä kotimaisessa suomenkielisessä ja suomennetussa kaunokirjallisuudessa. Teoksessa esitellään puheen esittämisen keinoja suomen kielen osalta ja tarkastellaan sitä, kuinka puhetta on esitetty suomenkielisessä kirjallisuudessa 1800-luvulta tähän päivään.

Nevalainen (2003) on korpustutkimuksessaan tarkastellut puhutun kielen piirteiden käyttöä suomennetussa kaunokirjallisuudessa vertailemalla keskenään käännetystä ja alun perin suomeksi kirjoitetusta fiktiivisestä kirjallisuudesta koostuvia korpuksia. Tutkimuksen mukaan vaikuttaa siltä, että kirjailijan ja kääntäjän käyttämät puheen esittämisen keinot poikkeavat huomattavasti toisistaan: suomennoksissa tyypillisiä ovat sanastolliset keinot, kun taas alun perin suomeksi kirjoitetuissa teoksissa korostuvat äänneopilliset keinot. Nevalaisen mukaan näyttääkin siltä, että kirjailija hyödyntää puheen esittämisessä kielen eri tasoja tehokkaammin kuin kääntäjä. Syynä tähän voi olla esimerkiksi se, ettei lähdetekstissä ole sellaisia herätteitä, jotka saisivat kääntäjän käyttämään puheen esittämisen keinoja kielen eri tasoilta. (Nevalainen 2003, 19.) Jos lähdetekstissä korostuvat esimerkiksi sanastolliset keinot, ei kääntäjä välttämättä tule käyttäneeksi muita keinoja, vaikka vaihtoehtoja olisi. Tällöin omakieliset piirteet aliedustuvat.

Leppihalme (2000) on käsitellyt kaunokirjallisessa dialogissa esiintyvää murretta ja sen kääntämistä standardisaation näkökulmasta. Leppihalmeen mukaan standardista

poikkeavat kielimuodot, kuten murteet, saavat käännöksessä usein standardikielisen vastineen, jolloin teoksen ja kirjailijan kielellinen identiteetti voi kadota. Leppihalme tuo artikkelissaan esiin kuitenkin sen, ettei standardisaatio välttämättä ole aina pelkästään negatiivinen asia. Käännöksen lukijat voivat esimerkiksi olla kielellisen identiteetin sijaan enemmän kiinnostuneita teoksen muista piirteistä. (Leppihalme 2000, 247, 266.)

Niin ikään murteen kääntämistä on tutkinut Englund Dimitrova (1997), joka on vertaillut ruotsinkielistä kaunokirjallista lähdetekstiä sen englannin- ja venäjänkielisiin käännöksiin. Englund Dimitrova tekee tutkimuksensa perusteella kaksi havaintoa. Ensinnäkin tutkimus osoittaa, että murteellisten teosten käännöksillä on tapana olla normatiivisempia ja vähemmän murteellisia kuin lähdetekstit: jatkumolla murteesta kirjakieleen käännökset siirtyvät kohti kirjakielisyyttä ja lähdetekstiä neutraalimpaa kielenkäyttöä. Toinen huomio on, että tutkimuksessa tarkastelluissa venäjän- ja englanninkielisissä käännöksissä puheen ilmaisemiseen on käytetty ruotsinkielisessä lähdetekstissä käytettyjen äänneopillisten keinojen sijaan ennemminkin morfosyntaktisia (muoto-oppiin ja lauseoppiin liittyviä) ja sanastollisia keinoja. (1997, 62–63.)

Ben-Shahar (1994) on tutkinut dialogin kääntämistä hepreaksi. Ben-Shaharin väittäminen on, että kaunokirjallisen dialogin kääntäminen vaatii ominaispiirteidensä vuoksi lingvistisen ja poeettisen tason lisäksi myös pragmaattisen tason huomioimista. Hänen mukaansa pragmaattinen taso kuitenkin usein katoaa dialogista käännöksen myötä. (Ben-Shahar 1994, 197–198.) Myös Ben-Shahar (1994, 203) on huomannut sanastollisten keinojen korostuvan käännöksissä. Hänen mukaansa tämä voi selittyä esimerkiksi sillä, ettei muista keinoista olla niin tietoisia.

Fiktiivinen puhe ja dialogin kääntäminen ovat olleet myös monen pro gradu -tutkielman aiheena (esim. Hietasaari 2006, Falk 2006, Ojatalo 2009, Nordenswan 2014). Tutkielmissa on esimerkiksi vertailtu kirjailijan ja kääntäjän käyttämiä puheen esittämisen keinoja – kuten minun tutkielmassani – tai puheen ilmaisemisen keinoja saman teoksen eri suomennosten välillä. Lisäksi pro gradu -tutkielmissa on tarkasteltu

muun muassa dialogin kielellistä variaatiota ja sen välittymistä käännöksissä sekä variaation vaikutuksia karakterisaatioon. Useimmissa tutkielmissa tutkimusaineistona on jokin vanha klassikkoteos (poikkeuksena esimerkiksi Hietasaaren *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* ja sen suomennosta käsittelevä tutkielma). Oma tutkielmani tuo aiheen käsittelyn aineiston osalta nykyaikaan, kun käsittelen tähän päivään sijoittuvaa ya-kirjallisuutta edustavaa teosta.

4.3 Yhteenveto

Kaunokirjallisen dialogin kääntäminen on haastavaa, koska dialogi sisältää usein puhutun kielen piirteitä, eikä niitä voida kääntää aina suoraan kielestä toiseen. Puheen esittämisen keinot ovat erilaisia eri kielissä, ja vaikka keinot olisivatkin samoja, voi esimerkiksi niiden yleisyys vaihdella. Jos dialogia käännettäessä ei huomioida kielten välisiä eroja kaunokirjallisen puheen esittämisessä, voi tuloksena olla kohdekielellä epäluontevalta kuulostavaa dialogia. Luontevan kuuloista puhetta syntyy hyödyntämällä kohdekielelle ominaisia piirteitä.

Kaunokirjallisen puheen kääntämiseen liittyy olennaisena ongelmana se, kuinka lähdetekstissä mahdollisesti ilmenevä variaatio huomioidaan käännöksessä. Henkilöhahmot voivat puhua erilaisia murteita tai muita puhekielen muotoja, ja kielellisen variaation merkitys voi olla suuri koko teoksen ymmärtämisen tai sanoman kannalta. Englund Dimitrovan (1997) ja Leppihalmeen (2000) tutkimusten mukaan on yleistä, että murteelliset tekstit muuttuvat kääntämisen myötä kieleltään neutraalimmiksi. Tällöin teoksen kielellinen variaatio ei välttämättä välity käännöksen lukijalle, eikä käännöksestä synny samanlaista mielikuvaa kuin alkuperäisestä teoksesta.

Nevalaisen alun perin suomeksi kirjoitettua ja suomennettua kirjallisuutta vertailevan korpustutkimuksen (2003, 19) mukaan kirjailijat käyttävät kääntäjiä monipuolisemmin eri keinoja puheen esittämiseen kaunokirjallisuudessa, ja syyksi hän arvelee esimerkiksi sitä, että kääntäjä ei käytä puheen esittämisen keinoja kaikilta kielen tasoilta, jos lähdetekstissä ei ole niille herätettä. Nevalaisen tutkimukseen mukaan kääntäjät

käyttävät suomennoksissa tyypillisesti sanastollisia keinoja, kun taas alun perin suomeksi kirjoitetuissa teoksissa korostuvat äänneopilliset keinot.

Sanastollisten keinojen yleisyys käännösten puheen esittämisen keinona tuntuu korostuvan eri tutkimuksissa. Nevalaisen (2003, 19) tutkimuksen mukaan sanastolliset keinot korostuvat käänöksissä verrattuna alun perin suomeksi kirjoitettuihin teksteihin. Englund Dimitrovan (1997, 62) huomio on, että tutkimuksessa tarkastelluissa venäjän- ja englanninkielisissä käänöksissä on käytetty ruotsinkielisessä lähdetekstissä käytettyjen äänneopillisten keinojen sijaan morfosyntaktisia ja sanastollisia keinoja. Lisäksi dialogin kääntämistä hepreaksi tutkinut Ben-Shahar (1994, 203) on huomannut sanastollisten keinojen korostuvan käänöksissä. Tiittulan ja Nuolijärven (2016b, 7) mukaan sanastollisten keinojen korostuminen voi johtaa siihen, että käännöksestä tulee epäjohdonmukainen sanaston ollessa puhekielistä muuten standardinmukaisessa tekstissä.

5 TUTKIMUSAINEISTO- JA MENETELMÄ

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni sekä tutkimusmenetelmän.

5.1 *The Hate U Give – Viha jonka kylvät*

Yhdysvaltalaisen kirjailijan Angie Thomasin *The Hate U Give* on vuonna 2017 ilmestynyt nuorten aikuisten kirja, joka kertoo 16-vuotiaan Starrin tarinan ja ottaa kantaa poliisien mustiin amerikkalaisiin kohdistamaan väkivaltaan Yhdysvalloissa. Päähenkilö Starr on ystävänsä Khalilin kyydissä matkalla juhlista kotiin, kun poliisi pysäyttää heidät ja ampuu Khalilia niin, että tämä kuolee. Starr on tilanteen ainoa silminnäkijä ja joutuu myöhemmin punnitsemaan, kannattaako tapahtumista puhua avoimesti vai ei. Teos on menestynyt ympäri maailman, ja se on käännetty useille kymmenille eri kielille. Kaijamari Sivill on suomentanut teoksen nimellä *Viha jonka kylvät*, ja se ilmestyi myös vuonna 2017.

Valitsin teoksen tutkimusaineistokseni, koska lähdeteoksessa on paljon puhutun kielen piirteitä sisältävää dialogia, ja myös suomennoksessa dialogiin on luotu puheen vaikutelmaa hyödyntämällä monipuolisesti erilaisia puhutun kielen piirteitä. Teos on kauttaaltaan puhekielinen, sillä myös minäkertojan kieli on puhekielistä, mutta tässä tutkielmassa keskityn dialogiin. Teoksessa dialogilla on tärkeä tehtävä henkilöiden karakterisaatiossa, minkä lisäksi henkilöiden repliikeissä käyttämä kieli toimii yhteisöön kuulumisen merkinä. Henkilöhahmojen käyttämässä kielessä on variaatiota eli vaihtelua, joka näkyy myös niissä keinoissa, joilla puhetta esitetään. Starr asuu mustien yhteisössä Garden Heightsissä, mutta käy koulua 45 minuutin matkan päässä Williamsonin lukiossa, jossa valtaosa oppilaista on valkoisia. Teoksessa kielellinen variaatio näkyy etenkin mustien ja valkoisten käyttämien kielimuotojen eroissa. Garden Heightsissa vallalla oleva afrikkalaisamerikkalainen englanti eroaa enemmän standardien mukaisesta kielestä kuin esimerkiksi Williamsonin lukiota käyvien, pääasiassa valkoisten nuorten kieli. Minäkertojan sisäisestä puheesta tulee suoraan ilmi,

että Starr pyrkii koulussa ollessaan tietoisesti muuttamaan käytöstään ja kielenkäyttöään:

I just have to be normal Starr at normal Williamson and have a normal day. That means flipping the switch in my brain so I'm Williamson Starr. Williamson Starr doesn't use slang if a rapper would say it, she doesn't say it, even if her white friends do. Slang makes them cool. Slang makes her "hood". (Thomas 2017/2018, 73.)

Starr kommentoi sanavalintaansa myös keskellä dialogia:

"*Eww*," I say, instead of my usual "Ill," -- (Thomas 2017/2018, 77.)

Puhutun kielen piirteitä sisältävän dialogin lisäksi tutkimusaineiston valintaperusteena oli se, että teos sijoittuu nykyaikaan ja on suunnattu nuorille lukijoille. Mielestäni puheen esittämisen keinojen tutkiminen nimenomaan nykyaikaan sijoittuvassa teoksessa on mielenkiintoista siksi, että puhuttu kieli on muutoksille hyvin altis ja esimerkiksi puhekieliset sanat ja slangisanat voivat vanhentua nopeasti – etenkin nuorten keskuudessa. Käännös voi jo muutaman vuoden kuluttua tuntua lukijoiden mielestä vanhentuneelta, jos siinä käytetään tällä hetkellä nuorten käyttämää puhekielistä sanastoa. Toisaalta vaarana on myös se, että kääntäjä ei tunne tarpeeksi hyvin nykynuorison puhetapaa ja tulee käyttäneeksi vanhahtavia ilmauksia, jotka tuntuvat nuorista lukijoista esimerkiksi huvittavilta tai epäuskottavilta. Lukukokemus kärsii, jos huomio kiinnittyy tällä tavalla väärään paikkaan ja herättää mielikuvia, joita lähdeteoksen ei ole ollut tarkoitus herättää. Parhaimmillaan dialogi on sellaista, että lukija unohtaa lukevansa ja keskittyy vain kuulemaan, mitä henkilöhahmoilla on sanottavanaan.

The Hate U Give edustaa genreä, joka tunnetaan nimellä young adult -kirjallisuus eli ya-kirjallisuus. Genren tarkka määrittely on vaikeaa, sillä ya-kirjallisuus voi olla hyvin monenlaista ja sitä lukevat niin nuoret kuin aikuisetkin. Ainoana keskeisenä edellytyksenä pidetään nuorta, yleensä alle 20-vuotiasta päähenkilöä. (Gustafsson 2017;

Russell Williams 2014; Vanhatalo 2018.) On tyypillistä, että nuori päähenkilö kohtaa jonkinlaisia vaikeuksia, joiden myötä hän kasvaa ja kehittyy (Russell Williams 2014). Salla Simukka, yksi Suomen menestyneimmistä ya-kirjailijoista, pitää itsenäistymistä ja oman identiteetin muodostumista teemana, joka edustuu ya-kirjallisuudessa perinteistä nuortenkirjallisuutta vahvempana (Soininen 2018). Ya-kirjoissa käsitellään usein vakavia teemoja, ja viime vuosina niissä on tuotu vähemmistöjen ääntä esiin, kuten myös *The Hate U Give* -teoksessa. Vakavuus ei kuitenkaan ole edellytys, ja joukkoon mahtuu myös kevyempiä aiheita. Laura Andersson, joka on yksi pääjärjestäjistä Suomen ainoassa ya-kirjallisuuteen keskittyvässä tapahtumassa Hel-YA!ssa, sanoo genren määrittelyyn liittyen, että ya-kirjallisuudessa on kyse enemmänkin siitä, miten kirja markkinoidaan ja miten kustantamot kohdentavat sen lukijoilleen. Hänen mukaansa *nuortenkirjallisuus* voidaan terminä kokea vanhentuneeksi, kun taas ya-kirjallisuuteen liittyy tietynlainen ”cool-elementti”. (Vanhatalo 2018.) Ya-kirjallisuus on siis ikään kuin nykyaikaan päivitettyä, uudelleen brändättyä nuortenkirjallisuutta.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on selvittää, mitä puheen esittämisen keinoja kirjailija ja kääntäjä ovat käyttäneet dialogissa, eli mitä puheen piirteitä kirjoitukseen on tuotu puheen vaikutelman luomiseksi. Tutkimusta varten olen valinnut molemmista teoksista kaksi katkelmaa, jotka ovat teosten 1. ja 5. luvuista. Katkelmat on valittu ja rajattu sisällön perusteella: ensimmäisessä katkelmassa (*The Hate U Give* s. 8–23 ja *Viha jonka kylvät* s. 10–23) päähenkilö Starr keskustelee Garden Heights -asuinalueella järjestetyissä juhlissa mustien yhteisöön kuuluvien ihmisten kanssa, ja toisessa katkelmassa (*The Hate U Give* s. 74–88 ja *Viha jonka kylvät* s. 68–80) Starr puhuu Williamsonin lukiossa koulukavereidensa kanssa. Lähdetekstissä mustien käyttämällä kieli eroaa valkoisten käyttämästä kielestä, ja valitsemalla katkelmat erilaisista tilanteista sain analyysiin erilaisia puhetyylejä. Erilaisten puhetyylien myötä myös puheen esittämisen keinojen kirjo on laajempi. Aineiston rajaukseen vaikutti lisäksi henkilöiden ikä: valitsemisani katkelmissa kaikki puhujat ovat nuoria, ja esimerkiksi Starrin keskustelut perheenjäsenten kanssa on rajattu pois aineistosta. Näin ollen

käsittelen tutkimuksessani nuorten henkilöhahmojen käyttämää puhetta. *The Hate U Give* -teoksessa nuorten puheessa on aikuisiin verrattuna monipuolisemmin erilaisia puheen piirteitä, mikä tekee nuorten henkilöiden välisestä dialogista antoisan tutkimuskohteen. Lisäksi mielestäni on kiinnostavaa tutkia nimenomaan nuorten puhetta, kun kyseessä on nuorille suunnattu teos.

Tutkimusmenetelmäni perustuu molempien teosten itsenäiseen analyysiin ja vertailuun. Poimin aineistossa käytetyt puheen esittämisen keinot analysoimalla erikseen lähdeteosta ja suomennosta. Puheen esittämisen keinot on jaettu neljään ryhmään (sanastolliset, äänne- ja muoto-opilliset, lauseopilliset sekä muut puheen esittämisen keinot) sen mukaan, miltä kielen tasolta keinot löytyvät. Analyysiluvussa esittelen lähdeteoksessa ja suomennoksessa käytettyjä keinoja esimerkkien avulla. Esimerkit on valittu sillä perusteella, että ne selkeästi havainnollistavat kyseessä olevaa puheen esittämisen keinoa. Esimerkkejä käsitellessäni vertailen lähdetekstiä ja suomennosta niiden piirteiden osalta, jotka kussakin kohdassa ovat käsiteltävänä. Vertailun avulla voidaan tarkastella muun muassa sitä, ovatko kirjailijan ja kääntäjän tietyssä yhteydessä käyttämät keinot samoja, löytyykö suomennoksessa käytetyille puheen piirteille herätettä lähdetekstistä ja onko lähdetekstissä joitakin sellaisia piirteitä, joita ei ole siirretty käännökseen. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole kohta kohdalta käydä aineistoa läpi vertaillen, vaan esittää tyypillisiä esimerkkejä aineistossa havaituista puheen esittämisen keinoista, joita analysoin vertailun avulla.

Kaikissa puheen esittämisen keinoja havainnollistavissa esimerkeissä on nähtävissä sekä englanninkielinen lähdeteksti että sitä vastaava suomenkielinen käännös. Tällöin esimerkeistä voidaan nähdä, milloin keinot ovat olleet samoja ja milloin ne poikkeavat toisistaan esimerkiksi siksi, että kyseessä on sellainen puheen piirre, joka on ominainen vain toiselle kielistä.

Vaikka tarkastelenkin analyysin ja vertailun myötä myös yksittäisiä käännösratkaisuja, on tämän tutkimuksen tavoitteena ennen kaikkea tarkastella sitä, mitä puheen esittämisen keinoja kääntäjä ylipäänsä on suomennoksessa käyttänyt. Dialogin ja fiktiivisen puheen kääntäminen on kääntäjälle haaste, joten myös sen tutkimukselle on

tarvetta. Puheen esittämisen keinoja käsittelevät tutkimukset voivat tarjota työkaluja ja uusia näkökulmia kirjallisuuden kääntäjille ja kääntäjäopiskelijoille. Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on siis yksityiskohtaisen käännösratkaisujen arvioimisen sijaan muodostaa yleiskatsaus suomennoksessa käytetystä puheen esittämisen keinovalikoimasta, ja aineistosta poimitut esimerkit havainnollistavat keinovalikoimaa.

Puheen piirteet on poimittu aineistosta taustakirjallisuutta apuna käyttäen, mutta jossain määrin luokittelu pohjautuu myös henkilökohtaiseen tulkintaan. Esimerkiksi sanojen puhekielisyyttä arvioitaessa on muistettava, että ei ole olemassa tarkkarajaisia luokitteluja sille, edustavatko sanat yleiskieltä vai puhekieltä. Niinpä joku toinen saattaisi päätyä samalla aineistolla toisenlaisiin tulkintoihin ja luokitteluihin. Tässä tutkielmassa sanojen määrittäminen puhekielisiksi perustuu oman tulkintani lisäksi sanakirjojen (mm. Kielitoimiston sanakirja) tarjoamiin luokitteluihin, ja puhekielisten tai slangisanojen tunnistamisessa olen käyttänyt apuna myös Urbaania sanakirjaa (englannin osalta Urban Dictionary).

Tutkielmassani en esittele tai vertaile puheen esittämiseen käytettyjen keinojen tarkkoja lukumääriä, vaikka keinojen laskeminen onkin periaatteessa mahdollista ja lukujen avulla voitaisiin tarkastella esimerkiksi sitä, missä määrin lähdeteoksessa ja suomennoksessa käytetyt puheen esittämisen keinot poikkeavat toisistaan. Tutkimuksen alkuvaiheessa laskeminen oli vielä osa tutkimusmenetelmäni: aineistoa läpikäydessäni laskin, kuinka monta kutakin puheen piirrettä lähdetekstissä ja suomennoksessa esiintyy. Esimerkiksi sanastolliset keinot luokittelin pienempiin ryhmiin (puhekieliset sanat, puheelle ominaiset fraasit, partikkelit ja voimasanat), ja merkitsin aineistosta löytämieni keinojen määrän taulukkoon. Laskemisessa ongelmalliseksi osoittautui kuitenkin muun muassa se, että luokittelu perustuu osittain henkilökohtaiseen tulkintaan. Milloin jokin piirre on niin selkeästi nimenomaan puheeseen kuuluva ilmiö, että sen voi laskea mukaan? Tulkinta voi olla joka lukukerralla eri, vaikka lukija olisi sama – puhumattakaan eri lukijoiden välisistä näkemyseroista. Luokittelun häilyvyyden vuoksi keinojen määrällinen laskeminen ja vertailu ei tuntunut tarpeeksi luotettavalta menetelmältä, joten päätin jättää sen pois. Lisäksi keinojen tarkka laskeminen ei mielestäni ole tämänkaltaisessa tutkimuksessa välttämättömyys, koska tarkoituksena on

ennen kaikkea muodostaa kokonaiskuva puheen esittämisen keinoista valitussa aineistossa. Lähdetekstissä ja suomennoksessa käytettyjen keinojen määrällinen vastaavuus ei myöskään ole kääntämisen tavoite eikä osoitus onnistuneesta käännöksestä, sillä kuten aiemmin on todettu, olennaista on ennen kaikkea luontevan kuuluisen puheen tuottaminen. Luontevan kuuluisen puheen luominen puolestaan vaatii kohdekielisten keinojen hyödyntämistä, minkä seurauksena on luonnollista, että puheen esittämisen keinojen määrät eroavat toisistaan.

6 PUHEEN ESITTÄMISEN KEINOT AINEISTOSSA

Tässä luvussa käsittelen tutkimusaineistossani esiintyviä puheen esittämisen keinoja. Analysoin aineistoa tarkastelemalla lähdeteoksessa ja suomennoksessa käytettyjä sanastollisia, lauseopillisia sekä äänne- ja muoto-opillisia keinoja sekä muutamia muita puheen esittämiseen liittyviä keinoja. Analyysi painottuu suomennokseen, sillä olen kiinnostunut etenkin kääntäjän tekemistä valinnoista ja hänen keinovalikoimastaan. Esimerkkien lihavoinnit eivät kuulu alkuperäisteksteihin, vaan ne on lisätty korostamaan esimerkkinä olevaa kohtaa. Kaikki englanninkielisten esimerkkien perässä olevat sivunumerot viittaavat *The Hate U Give* -teokseen, ja vastaavasti suomenkielisten esimerkkien perässä olevat sivunumerot viittaavat *Viha jonka kylvät* -suomennokseen.

6.1 Sanastolliset keinot

Sanastollisten piirteiden hyödyntäminen on aineistossa hyvin näkyvä ja yleisesti käytetty puheen esittämisen keino. Jo pelkkä sanastollisten keinojen runsaus tekee niin lähdetekstistä kuin suomennoksestakin puhekielisen ja luo teokseen puheen vaikutelmaa. Suomennoksessa on puhutulle suomelle ominaista pronomien käyttöä, mutta muuten lähdetekstin ja suomennoksen sanastolliset keinot vastaavat pääosin toisiaan.

Suomennoksessa keskeinen sanastollisiin puheen esittämisen keinoihin kuuluva piirre on ensinnäkin puhekielisten varianttien *mä* ja *sä* käyttö persoonapronominien *minä* ja *sinä* sijasta. Persoonapronominien puhekielisille varianteille ei löydy lähdetekstistä varsinaista herätettä, ja se on nimenomaan suomen kielelle ominainen puheen esittämisen keino:

(1a) “I knew you looked familiar. We were in third grade together. Ms. Bridge’s class. I sat behind you.” (s. 12)

(1b) ”Aattelinkin että **sä** oot tutun näkönen. Oltiin samalla luokalla kolmosella, Bridgesin luokalla. **Mä** istuin sun takana.” (s. 14)

Myös persoonapronominien *hän* ja *he* korvaaminen demonstratiivipronomineilla *se* ja *ne* on sanastollisiin puheen esittämisen keinoihin kuuluva, suomelle tyypillinen keino. Keinoa on käytetty suomennoksessa useimpien henkilöiden puheessa, eikä sille löydy herätettä lähdetekstistä:

(2a) “Ol’ trick,” Bianca says. “You know she been running her mouth ‘bout you, right? I was in Mr. Donald’s class last week when Aaliyah told me—“ (s. 14)

(2b) ”Lehmä”, Bianca sanoo. ”**Se** on puhunu susta pahaa. Viime viikolla Donaldin tunnilla Aaliyah kerto että —” (s. 15)

(3a) “They’re not bougie, and they do count.” (s. 11)

(3b) ”Ei **ne** oo hienostomuijia ja kyllähän lasketaan.” (s. 13)

Aineistossa löytyy niin ikään esimerkkejä puheelle luonteenomaisesta demonstratiivipronominien artikkelinomaisesta käytöstä suomen kielessä:

(4a) “No! And that’s the problem!” (s. 9)

(4b) ”Et! Ja sehän **se** ongelma just on.” (s. 10)

(5a) “Them li’l bougie girls from your school don’t count.” (s. 11)

(5b) ”**Niitä** teidän koulun valkosia hienostomuijia ei lasketa.” (s. 13)

Lähdetekstissä vastaavaa ilmiötä ei ole, koska englanti on artikkelikieli. Esimerkeissä lähdetekstissä on käytetty määräisiä artikkeleita (*the* sekä sitä korvaava, puhekielinen *them*) kohdissa, joiden paikalle suomennoksessa on laitettu demonstratiivipronominin *se* ja *niitä*.

Seuraavassa esimerkissä proadverbiä *siellä* on käytetty suomenkieliselle puheelle luonteenomaisesti artikkelin tapaan:

(6a) “I guess the Bahamas wasn’t so bad,” Hailey says. ”They wanted us to do family stuff, but we ended up doing our own thing the entire time.” (s. 79)

(6b) ”Ei **siellä** Bahamalla oikeesti kauheeta ollut”, Hailey sanoo. ”Ne halus että tehdään perhejuttuja, mutta lopulta me kaikki vaan tehtiin koko ajan ihan omia juttuja.” (s. 72)

Niin lähdeoksessa kuin suomennoksessakin on käytetty paljon yleiskielestä poikkeavaa, arkiseen puhekieleen kuuluvaa sanastoa. Esimerkkejä suomennoksesta käytetyistä puhekielisistä sanoista ovat muun muassa *leffa*, *tekstata*, *lippis* ja *hässäkkä*. Usein suomennoksen puhekieliset sanat ovat vastineena lähdetekstin puhekielisille sanoille, mutta suomennoksessa on myös puhekielisiä sanoja sellaisten sanojen vastineena, jotka lähdetekstissä ovat yleiskielisiä:

(7a) “And it wouldn’t kill you to not dress like...” She turns up her nose as she looks from my sneakers to my oversized hoodie. “*That*. Ain’t that my brother’s **hoodie**?”

--

“Yeah, it’s his.”

“Figures. You know what else people saying too. Got **folks** thinking you’re my girlfriend.”

“Do I look like I care what people think?” (s. 8–9)

(7b) ”Eikä haittais, jos et pukeutuis niinku...” Kenya nostaa nokkaansa kun katsoo mun lenkkareita ja liian isoa hupparia. ”*Tolleen*. Onks toi mun veljen **huppari**?”

--

”Joo on.”

”Sen on näkönenki. Arvaa mitä muuta **porukat** puhuu? Ne arvelee, että sä oot mun tyttökaveri.”

”Näytänks mä siltä että **piittaaan**, mitä ihmiset aattelee?” (s. 10)

Esimerkissä lähdetekstin puhekieliset sanat *hoodie* ja *folks* ovat suomennoksessa saaneet puhekieliset vastineet *huppari* ja *porukat*. Lisäksi suomennoksessa on käytetty arkiseen kielenkäyttöön kuuluvaa verbiä *piitata*, jolle ei lähdetekstissä ole varsinaista herätettä (englannin kielen verbi *care* on yleiskielinen).

Sävyltään neutraalien puhekielisten sanojen, joihin kuuluvat esimerkiksi *leffa* ja *lippis*, lisäksi aineistossa esiintyy sellaisia puhekielisiä sanoja, joiden sävy on halventava:

(8a) “Anyway,” Kenya says loudly. “We were talking ‘bout running up on Denasia. **Bitch** over there dancing with DeVante.”

“**Ol’ trick**,” Bianca says. (s. 13)

(8b) ”No mut kummiski”, Kenya sanoo kovalla äänellä. ”Me puhuttiin että mennään Denasian juttusille. Ton **ämmän** joka tanssii DeVanten kanssa.”

”**Lehmä**”, Bianca sanoo. (s. 15)

Lähdetekstin naista kuvaavat halventavat ilmaukset *bitch* ja *ol’ trick* ovat suomennoksessa saaneet vastineikseen *ämmä* ja *lehmä*. Aineistossa esiintyy myös huorittelua. Lähdetekstin sävyltään loukkaava *hoe* on suomennettu sanalla *horo*. Starr ja hänen ystävänsä Kenya käyttävät ilmausta kuvaamassa jonkinlaista ihmistyyppiä, josta he eivät pidä:

(9a) “So what did you do?”

“What you think I did? I turned around and asked if she had a problem with me. Ol’ trick gon’ say, ’I wasn’t even talking about you,’ knowing she was! You’re so lucky you go to that white-people school and don’t have to deal with **hoes** like that.”

Ain’t this some shit? Not even five minutes ago, I was stuck-up because I go to Williamson. Now I’m lucky? “Trust me, my school has **hoes** too. **Hoedom** is universal.” (s. 10–11)

(9b) ”Mitä sä teit?”

”No mitä luulet? Käännyin ja kysyin mikä sillä on ongelmana. Muija sano että ’Emmä ees puhunu susta’ vaikka ties että puhu kyllä! Saat olla onnellinen että käyt sitä valkosten koulua eikä sun tartte säätää näitten **horojen** kans.”

Mitä skeidaa tää nyt on? Äsken just olin kamala kermaperse siksi että käyn Williamsonia. Nytkö oon onnentyttö? ”On meidänki koulussa **horoja**, usko huvikses. **Horoja** on maailma täynnä.” (s. 12)

Osa aineistossa esiintyvistä puhekielistä sanoista voidaan luokitella slangiin kuuluviksi. Seuraavassa esimerkissä suomennoksessa on käytetty slangisanoja *faija* (lähdetekstissä *Daddy*) ja *kama* (lähdetekstissä *that stuff*), joista jälkimmäinen tarkoittaa tässä yhteydessä huumeita:

(10a) “So why have you really been busy?” I ask. “A few months ago **Daddy** said you quit the store. I haven’t seen you since.”

He scoots closer to the steering wheel. “Where you want me to take you, your house or the store?”

“Khalil—”

“Your house or the store?”

“If you’re selling **that stuff**—”

“Mind your own business, Starr! Don’t worry ‘bout me. I’m doing what I gotta do.”

(s. 21)

(10b) ”Mitä kiireitä sulla oikeesti on ollu?” mä kysyn. ”**Faija** sano muutama kuukausi sitten, että sä lopetit työt kaupassa. En oo nähny sua sen jälkeen.”

Khalil painautuu lähemmäs rattia. ”Mihin sut viedään, kotiin vai kaupalle?”

”Khalil—”

”Kotiin vai kaupalle?”

”Jos sä myyt **kamaa**—”

”Pidä huoli omista asioistas, Starr! Älä musta huolehdi. Mä teen sen mitä mun pitää.”

(s. 22)

Huumeisiin viittaavaa puhekielistä sanastoa esiintyy muuallakin aineistossa, kuten seuraavassa katkelmassa:

(11a) “I bet they be doing **Molly and shit**, don’t they?” Chance asks me. “White kids love **popping pills**.” (s. 13)

(11b) ”Mistä vetoo, niin siellä napataan **essoa ja kaikkee skeidaa**, eiks vaan?” Chance kysyy multa. ”Valkoset tykkää **popsia pillereitä**.” (s. 14)

Aineistossa erilaiset voimasanat ovat osa nuorten puhetta, ja lähdetekstissä esiintyvät voimasanat on pääasiassa siirretty myös suomennokseen. Voimasanoista on pääsääntöisesti käytetty suomelle tyypillisiä vastineita:

(12a) “**Damn**. For real?” Chance asks. “**Shiiit**. Bitch, next time invite me. I’ll party with them white kids.”

(12b) ”**Ei helvetissä**. Oikeesti?” Chance kysyy. ”**Jumalauta**. Kutsu mutkin ens kerralla. Mäkin rupeen bailaamaan valkosten kanssa.”

(13a) “**Jesus Christ!**” Luke says. “I only asked for a dollar to buy one from the machine!”

(13b) ”**Jumalauta**”, Luke sanoo. ”Mä vaan pyysin dollaria, että saisin ostettua sellasen automaatista.”

(14a) “Sounds like my parents,” says Britt. “Took us to **fucking** Harry Potter World the third year in a row. I’m sick of Butter Beer and corny family photos with wands.”

(14b) ”Ihan ku mun vanhemmat”, sanoo Britt. ”Ne vei meidät **vittu** Harry Potter Worldiin jo kolmantena vuonna peräkkäin. Mä oon niin kyllästynyt kermakaljaan ja perhevalokuvaan taikasauvat kädessä.”

Joissakin tapauksissa voimasanoja on suomennoksessa vähemmän kuin lähdetekstissä:

(15a) Khalil sips his drink like I didn’t say anything, mutters, “**Damn**, this **shit** strong,” and sets the cup on the coffee table. (s. 18)

(15b) Khalil ryyppää mukistaan niinku mä en olis puhunut mitään ja mutisee: ”Onpa **jumalauta** vahvaa.” Se laskee mukin sohvapöydälle. (s. 19)

(16a) “And honestly? If pulling me into a fight is your way of helping my social life, I’m good. **Goddamn**, it’s always some drama with you.” (s. 11)

(16b) ”Älä viitti. Jos meinaat että edistät mun seuraelämää sillä, että hommaat mut nyrkkitappeluun, niin mulle riitti. Sun kans on aina jotain hirveetä draamaa.” (s. 13)

Kaikkien voimasanojen toistaminen käänöksessä ei välttämättä ole tarpeen, jos lähdetekstiä vastaava vaikutelma syntyy vähemmälläkin (esim. *Damn, this shit strong* → *Onpa jumalauta vahvaa*). Voimasanojen paikka ei myöskään aina ole suomennoksessa sama kuin lähdetekstissä, sillä suomennoksessa ne on sijoitettu suomelle tyypillisiin kohtiin:

(17a) “It’ll cost you sixty dollars.”

“Sixty?” he shouts, straightening up.

“**Hell, yeah**. And it would be eighty if they had icy soles.” Clear bottoms are a bitch to clean. “Cleaning kits aren’t cheap. Besides, you’re obviously making big money if you can buy those.” (s. 18)

(17b) ”Se maksaa sulle kuuskymppiä dollaria.”

”Kuuskymppiä!” Khalil huutaa ja oikaisee selkensä.

”**Totta helvetissä**. Maksais kahdeksankymppiä, jos noissa olis läpinäkyvät pohjat.” Kirkkaat pohjat on pirullisia puhdistettavia. ”Putsauspakkaukset ei oo halpoja. Sitä paitsi sä näköjään tienaat isot rahat, jos sulla on varaa ostaa tollaset.” (s. 19)

Sanastolliset piirteet on pääosin kotoutettu, eli kääntäjä on käyttänyt suomelle tyypillisiä omakielisiä vastineita. Seuraavassa esimerkissä englanninkielisen ilmauksen *c'mon* vastine on kuitenkin suomennoksessa englantia mukaileva väännös *kamoon*:

(18a) He starts the second verse, swaying his shoulders and looking at me. The worst part? His silly butt knows it's working. "In West Philadelphia, born and raised' – **c'mon**, babe. Join in." (s. 86)

(18b) Se aloittaa toisen säkeistön, keinuttelee olkapäitään ja katsoo mua. Ai mikäkö siinä on pahinta? Se saamarin höntti tietää, että se tepsii. "Philadelphias mä synnyin ja kasvoin kans' – **kamoon** beibi. Mukaan vaan." (s. 78)

Partikkeleita on niin lähdetekstissä kuin suomennoksessakin paljon. Usein partikkelit aloittavat repliikin, ja ne voivat jopa olla repliikin ainoa sisältö:

(19a) "Ain't you Big Mav's daughter who work in the store?"

See? People act like that's the name on my birth certificate. "**Yeah**, that's me."

"**Ohhh!**" the girl says. "I knew you looked familiar. We were in third grade together. Ms. Bridge's class. I sat behind you."

"**Oh.**" -- "**Yeah**, I remember you." (s. 12–13)

(19b) "Etkö sä oo se Iso Mavin tyttö, joka on kaupassa töissä?"

Siinä se taas nähtiin. Ihmiset käyttäytyy niinku toi olis mun syntymätodistukseen kirjattu nimi. "**Joo**, oon."

"**Aaa!**" tyttö sanoo. "Aattelinkin että sä oot tutun näkönen. Oltiin samalla luokalla kolmosella, Bridgesin luokalla. Mä istuin sun takana."

"**Ai.**" -- "**Joo**, mä muistan sut." (s. 14)

(20a) "**Eww**," I say, instead of my usual "Ill," and Maya goes, "Are you serious?"

(s. 76)

(20b) "**Yäk**," mä sanon, enkä "sairasta" niinku tavallisesti, ja Maya jatkaa: "Et voi olla tosissas." (s. 70)

(21a) "What's up, Ms. I Can't Text Anyone Back?" she says, and we do our little handshake. It's not complicated like Daddy and King's, but it works for us. "I was starting to wonder if you were abducted by aliens."

"**Huh?**"

She holds up her phone. The screen has a brand-new crack stretching from corner to corner. Maya's always dropping it. "You haven't texted me in two days, Starr," she says. "Not cool."

"Oh." I've barely looked at my phone since Khalil got... since the incident. (s. 74–75)

(21b) "Mitä kuuluu, Neiti En-viitti-vastata-tekstareihin?" se kysyy ja me tehdään meidän oma kättely. Se ei ole sillä lailla monimutkainen ku faijalla ja Kingillä, mutta toimii meille. "Mä jo mietin, että onko alienit kaapanneet sut."

"Täh?"

Maya nostaa puhelintaan. Näytössä on uus pitkä särö nurkasta nurkkaan. Maya tiputtelee sen luuria vähän väliä. "Et oo tekstannut mulle kahteen päivään", se sanoo. "Ei kiva."

"Ai." Mä olen tuskin vilkaissut puhelinta sen jälkeen kun Khalil... sen tapauksen jälkeen. (s. 68)

Erilaisia interjektioita on käytetty monipuolisesti ilmaisemassa henkilöiden reaktioita eri asioihin. Esimerkeissä (19–21) interjektiot ilmaisevat muun muassa oivallusta (*Ohhh!!/Aaa!*), hämmennystä (*Huh?/Täh?*) ja kuvotusta (*Eww/Yäk*). Interjektiot elävöittävät henkilöiden puhetta luoden samalla puheen vaikutelmaa.

Esimerkissä (22) suomennoksessa on käytetty partikkelistunutta ilmausta *tiäks*, joka Starrin repliikissä merkitsee puheenvuoron selitykseksi (VISK § 858). *Tiäks* on vastineena lähdetekstin ilmaukselle *you know*:

(22a) "You haven't texted me in two days, Starr," she says. "Not cool."

"Oh." I've barely looked at my phone since Khalil got... since the incident. "Sorry. I was working at the store. **You know** how crazy that can get. How was your spring break?" (s. 75)

(22b) "Et oo tekstannut mulle kahteen päivään", se sanoo. "Ei kiva."

"Ai." Mä olen tuskin vilkaissut puhelinta sen jälkeen kun Khalil... sen tapauksen jälkeen. "Sori. Olin töissä kaupassa. Siellä on **tiäks** toisinaan ihan kaamee hässäkkä. Miten sun loma meni?" (s. 68)

Puheessa tyypillisiä ovat erilaiset sanonnat, fraasit ja kiteytyneet ilmaukset. Usein suomennoksessa on puheelle ominainen fraasi silloin, kun lähdeteoksessakin on:

(23a) I put it on the coffee table and say, “**Folks kill me**, thinking they know what I think.” (s. 8)

(23b) Mä lasken mun mukin pöydälle ja sanon: ”**En kestä**, kun porukat luulee että ne tietää, mitä mä ajattelen.” (s. 10)

(24a) “**I bet** they be doing Molly and shit, don’t they?” Chance asks me. (s. 13)

(24b) ”**Mistä vetoo**, niin siellä napataan essoa ja kaikkee skeidaa, eiks vaan?” Chance kysyy multa. (s. 14)

(25a) “Man, **get outta here!** Tupac was the truth.” (s. 21)

(25b) ”**Älä nyt viitti!** Tupac oli totuus.” (s. 21)

(26a) “*Eww*,” I say, instead of my usual “Ill,” and Maya goes, “**Are you serious?**” (s. 76)

(26b) ”Yäk”, mä sanon, enkä ”sairasta” niinku tavallisesti, ja Maya jatkaa: ”**Et voi olla tosissas.**” (s. 70)

Suomentaja on käyttänyt suomelle ominaisia fraaseja. Esimerkiksi lähdetekstin *Folks kill me* (esimerkki 23) on suomennettu omakielisellä vastineella *En kestä*.

Toisinaan fraasit voivat jäädä kääntäjältä huomioimatta esimerkiksi siksi, jos ilmaus ei ole tuttu. Esimerkissä (27) lähdetekstin puhekielinen ilmaus ”talking out the side of her neck”, joka tarkoittaa valehtelua tai alatyylisesti ilmaistuna ”paskan puhumista”, on suomennettu melko kirjaimellisesti, epämääräisellä ilmauksella ”puhu silleen sivuun”

(Urban Dictionary 2019). Näin ollen puhekielinen fraasi jää uupumaan suomennoksesta:

(27a) “The other day, we were in the cafeteria, right? And she behind me, **talking out the side of her neck**. She didn’t use my name, but I know she was talking ‘bout me, saying I tried to get with DeVante.” (s. 10)

(27b) ”Yhtenä päivänä ku oltiin ruokajonossa niin se oli mun perässä ja **puhu silleen sivuun**. Ei se sanonut mun nimeä, mutta tiän että se puhu musta ja sano että yritän iskee DeVantea.” (s. 12)

6.2 Lauseopilliset keinot

Lauseopillisista puheen esittämisen keinoista aineistossa korostuvat pääasiassa lyhyet ja yksinkertaiset lauserakenteet. Keinot ovat monin paikoin samoja lähdetekstissä ja suomennoksessa, eli suomennoksessa on toistettu lähdeteoksen lauseopilliset piirteet. Poikkeuksena ovat AAVE:lle tyypilliset syntaktiset piirteet, joiden siirtäminen suomen kieleen ei ole mahdollista.

Lauseopillisista keinoista ensinnäkin lauseiden yksinkertaisuus ja lyhyys tuovat dialogiin puheen tuntua:

(28a) “I’m sorry for what happened. I should’ve talked to you first.”
I cock my head. “We did talk about it. A week before. Remember?”
“I know, I know. And I heard you. I just wanted to be prepared in case–” (s. 82–83)

(28b) ”Anteeksi hei se mitä tapahtu. Olis pitänyt puhua sun kanssa ensin.”
Mä kallistan päätä. ”Mehän puhuttiin. Viikko sitten. Muistatko?”
”Tiedetään, joo. Ja kyllä mä sua kuuntelin. Halusin vaan olla valmiina jos vaikka –” (s. 75)

(29a) “Ay, tell your pops I need to holla at him soon. Some stuff going down that I need to talk to him ‘bout.”

“What kinda stuff?”

“Grown folks business.”

“Yeah, ‘cause you’re so grown.”

“Five months, two weeks, and three days older than you.” He winks. “I ain’t forgot.”

(s. 18)

(29b) ”Hei, sano sun fajalle, että mun pitää soittaa sille pian. Sellasia juttuja menossa, että pitää puhua niistä sen kanssa.”

”Millasia juttuja?”

”Aikuisten asioita.”

”Just joo, kun oot niin aikuinen.”

”Viis kuukautta, kaks viikkoa ja kolme päivää vanhempi ku sä.” Se iskee silmää. ”Ei oo päässy unohtumaan.” (s. 19)

(30a) “Why you ain’t tell me you was coming?” the girl says, and sticks her thumb in her mouth. She’s got an overbite from doing that too. “You could’ve rode with us.”

“Nah, girl. I had to go get Starr,” Kenya says. “We walked here together.”

That’s when they notice me, standing not even half a foot from Kenya.

The guy squints as he gives me a quick once-over. He frowns for a hot second, but I notice it. “Ain’t you Big Mav’s girl who work in the store?”

See? People act like that’s the name on my birth certificate. “Yeah, that’s me.”

”Ohhh!” the girl says. ”I knew you looked familiar. We were in third grade together. Ms. Bridge’s class. I sat behind you.” (s. 12)

(30b) ”Mikset sä kertonu että oot tulossa?” tyttö sanoo ja painaa peukalon suuhunsa. Tapa on vääntänyt sen hampaat yläpuretaan. ”Oisit päässy meidän kyydissä.”

”Eiku mun piti hakee Starr”, Kenya sanoo. ”Me käveltiin.”

Vasta sillan ne huomaa mut, vaikka seison ihan Kenyan vieressä. Poika siristää silmiään kun katsastaa mut nopeasti päästä varpaisiin. Se rypistää otsaa sekunnin murto-osan, mutta mä huomaan sen.

”Etkö sä oo se Iso Mavin tyttö, joka on kaupassa töissä?”

Siinä se taas nähtiin. Ihmiset käyttäytyy niinku toi olis mun syntymätodistukseen kirjattu nimi. ”Joo, oon.”

”Aaa! Tyttö sanoo. ”Aattelinkin että sä oot tutun näkönen. Oltiin samalla luokalla kolmosella, Bridgesin luokalla. Mä istuin sun takana.” (s. 13–14)

Kaunokirjallisuudessa ellipsiä käytetään dialogeissa autenttisen puheen tavoin (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 53). Seuraavissa esimerkeissä niin lähdetekstissä kuin suomennoksessakin on puheelle tyypillistä elliptisyyttä:

(31a) “Sorry. I was working at the store. You know how crazy that can get. How was your spring break?”

“[] Okay, I guess.” (s. 75)

(31b) ”Sori. Olin töissä kaupassa. Siellä on tiäks toisinaan ihan kaamee hässäkkä. Miten sun loma meni?”

”Kai se [] ihan okei.” (s. 68)

(32a) “What’s it about this time?” I ask.

“[] Pop Tarts,” Britt says. (s. 76)

(32b) ”Mistä ne tällä kertaa inttää?” mä kysyn.

”[] Hillopiirakoista”, Britt sanoo. (s. 69)

Elliptiset lauseet täydentyvät dialogissa, joten niin sanottu turha sisältö voidaan jättää toistamatta. Esimerkissä (31) suomennoksessa ei ole toistettu verbiä (*”Miten sun loma meni?”* *”Kai se ~~meni~~ ihan okei.”*), ja lähdetekstissä verbin lisäksi puuttuu myös subjekti (*”How was your spring break?”* *”~~It was~~ Okay, I guess.”*).

Lohkeama on erityisesti puheelle tyypillinen lauseopillinen piirre, jota etenkin suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa voidaan käyttää puheen esittämiseen. Tämän tutkimuksen aineistossa sitä ei kuitenkaan esiintynyt. Puheen esittämiseen voitaisiin käyttää myös parataktisia rakenteita eli *”--ja -- ja sitten -- ja sitten”* -tyyppisiä pitkiä lauseketjuja, mutta tämän tutkimuksen aineistossa korostuvat ennen kaikkea lyhyet ja

yksinkertaiset lauseet, eikä pitkiä lauseketjuja ole hyödynnetty puheen esittämisessä. Sanajärjestys on niin lähdetekstissä kuin suomennoksessakin yleensä standardinmukainen, joten myöskään poikkeavaa sanajärjestystä ei ole käytetty puheen esittämiseen.

Puheen prosessimaisuutta on ilmaistu välimerkein esimerkiksi repliikissä, jossa Starrin poikaystävä Chris epäröi sanoissaan anteeksipyyntönsä yhteydessä:

(33a) ”Starr, you know I wouldn’t – that’s not – I’m sorry, okay? I took it too far.” (s. 83)

(33b) ”Kyllä sä Starr tiedät etten mä – ettei se ole – hei anteeksi, joo? Mä menin liian pitkälle.” (s. 75)

Ajatusviivat erottavat toisistaan Chrisin kesken jäävät lauseet; puhe on katkeilevaa, koska hän epäröi ja yrittää valita sanansa oikein. Keino on toistettu suomennoksessa samanlaisena kuin lähdetekstissä.

Seuraavassa esimerkissä suomennoksessa on puheen prosessimaisuutta ilmaiseva pilkku, jonka jälkeinen lausuma ”se onki mulle uutta” täsmentää repliikin alkuosan ajatusta. Lähdetekstissä repliikki koostuu yhdestä yhtenäisestä lauseesta, jossa ei ole pilkkua:

(34a) “I didn’t know so many mind readers lived in Garden Hights.” (s. 8)

(34b) ”Ai Garden Heightsissa asuu ajatustenlukijoita, se onki mulle uutta.” (s. 10)

Myös seuraavassa esimerkissä on välimerkein ilmaistua prosessimaisuutta ja puheelle tyypillisesti lyhyitä lauseita:

(35a) “Hold up. *We?* That’s why you begged me to come to this party? So you can have a tag team partner?” (s. 11)

(35b) ”Hetkinen. Me? Siksikö sä kerjäsit mut mukaan näihin bileisiin? Että sulla on dissauskaveri?” (s. 12)

Starr prosessoii juuri saamansa tietoa samalla kun puhuu, ja pisteet jaksottavat ajatusprosessia. Välimerkkejä hyödyntämällä dialogiin voidaan myös luoda puheen rytmiä.

Lähdeteoksen mustien henkilöhahmojen puheessa on piirteitä afrikkalaisamerikkalaisesta englannista. Seuraavaksi esittelen joitakin syntaksiin kuuluvia AAVE:n piirteitä, joita aineistossa esiintyy.

AAVE:lle ominaisesti verbiä *be* ei aina käytetä kopulaverbin (esimerkki 36a) tai apuverbin (esimerkit 37a ja 38a) paikalla. Suomen kielessä vastaavaa keinoa ei ole:

(36a) “Damn, this shit [] strong.” (s. 18)

(36b) ”Onpa jumalauta vahvaa.” (s. 19)

(37a) “Why [] you always listening to that old stuff?” (s. 20)

(37b) ”Miks sä aina kuuntelet tätä vanhaa kamaa?” (s. 21)

(38a) “Yeah, she [] taking chemo. She only worried ‘bout getting a wig though.” (s. 16)

(38b) ”Joo, se käy hoidoissa. Ei sitä huoleta muu ku että se joutuu hommaamaan peruukin.” (s. 17)

Seuraavassa esimerkissä lähdetekstissä on käytetty apuverbiä *be* AAVE:lle ominaisesti taipumattomana ilmaisemassa toistuvaa tekemistä. Tätäkään piirrettä ei voida tuoda ilmi suomen kielen keinoin:

(39a) “I bet they **be doing** Molly and shit, don’t they?” Chance asks me. “White kids love popping pills.” (s. 13)

(39b) ”Mistä vetoo, niin siellä napataan essoa ja kaikkee skeidaa, eiks vaan?” Chance kysyy multa. ”Valkoset tykkää popsia pillereitä.” (s. 14)

Esimerkissä (40) lähdetekstissä on AAVE:lle ominainen kaksoisnegaatio, kun taas suomennoksessa on kieltoverbitön kierto (jota käsitellään varsinaisesti luvussa 6.4 Muut puheen esittämisen keinot):

(40a) “It **ain’t** like you had **nothing** else to do! Or anybody else to hang out with. I’m doing your ass a favor.” (s. 11)

(40b) ”Niinku sulla muka muuta tekemistä olis ollu! Tai ketään muuta kenen kans hengata. Teen sulle palveluksen.” (s. 12)

Myös seuraavissa esimerkeissä on lähdetekstissä kaksoisnegaatio. Molemmissa esimerkeissä puhujana on Starrin ystävä Khalil:

(41a) “You **don’t** text **nobody**, nothing. Where you been?” (s. 15)

(41b) ”Sä et tekstaa kellekään, et mitään. Missä sä oot ollu?” (s. 16)

(42a) “I **don’t** need help from **nobody**, okay? And that li’l minimun wage job your pops gave me **didn’t** make **nothing** happen. I got tired of choosing between lights and food.” (s. 21–22)

(42b) ”En tarvi apua keneltäkään, onko selvä? Eikä sillä sun faijan maksamalla minimiliksalla mitään ratkasta. Mä kyllästyin valkkaamaan sähköjen ja ruuan välillä.” (s. 22)

Myös kaksoisnegaatio on piirre, jota ei voida suomen kielellä tuoda esiin. Esimerkissä (40) kieltoverbitön kierto luo suomennoksessa tyypillisenä puheen piirteenä puheen vaikutelmaa, mutta varsinaista mielikuvaa afrikkalaisamerikkalaisesta puhetavasta ei synny.

6.3 Äänne- ja muoto-opilliset keinot

Äänne- ja muotopiirteitä on hyödynnetty niin lähdetekstissä kuin suomennoksessakin, mutta ne ovat pääasiassa omakielisiä piirteitä. Erityisesti suomennoksessa äänne- ja muoto-opillisten puheen esittämisen keinojen kirjo on laaja. Käsittelen ensin sellaisia aineistossa esiintyviä äänne- ja muotopiirteitä, jotka ovat suomelle ominaisia.

Suomennoksessa pikapuhemuodot *mä* ja *sä* sekä niiden taivutusmuodot kuuluvat useimpien henkilöhahmojen puheeseen (esimerkiksi *mua* esimerkissä 43b ja *sua* esimerkissä 44b). Myös verbien pikapuhemuodot on suomennoksessa paljon käytetty keino:

(43a) “Stop following me and go dance, Starr,” Kenya says. (s. 8)

(43b) ”Lakkaa seuraamasta mua ja **mee** tanssimaan, Starr”, Kenya sanoo. (s. 10)

(44a) “What’s up, girl? Ain’t seen you in a minute.” (s. 15)

(44b) ”Mitä kuuluu, tyttö? Sua ei **oo** näkyny aikoihin.” (s. 16)

Puheen esittämiseen on suomennoksessa käytetty runsaasti myös sulaumia, kuten *eiku*, *niinku* ja *emmä*:

(45a) “Nah, girl. I had to go get Starr,” Kenya says. “We walked here together.” (s. 12)

(45b) ”**Eiku** mun piti hakee Starr”, Kenya sanoo. (s. 13)

(46a) “I know, right?” he says. (s. 23)

(46b) ”**Niinku** en tietäis”, Khalil sanoo. (s. 23)

(47a) “-- Ol’ trick gon’ say, ‘I wasn’t even talking about you,’ knowing she was! --”
(s. 10)

(47b) ”-- Muija sano että ’**Emmä** ees puhunu susta’ vaikka ties että puhu kyllä! --”
(s. 12)

Esimerkeissä (45–47) lähdekieliset repliikit sisältävät puheen piirteitä, joita ei sellaisenaan ole pyritty toistamaan suomennoksessa, vaan puheen vaikutelmaa on luotu – muiden muassa – sulaumien avulla. Esimerkiksi lähdeteoksen *I know, right?* saa suomennoksessa vastineekseen *Niinku en tietäis* (esimerkki 46), jolloin repliikistä on saatu suomenkielisen puheen kuuloinen.

Heittymistä usein esiintyvät suomennoksessa muun muassa partisiipin *t:n* loppuheitto (*ollu, näkyne, puhunu, päässy*) ja *i:n* loppuheitto (*kerto, miks, olis*). Esimerkissä (48b) on partisiipin *t:n* loppuheitto ja esimerkissä (49b) *i:n* loppuheitto. Esimerkissä (48a) puheen vaikutelmaa luo lähdetekstissä äänne- ja muotopiirteiden tasolla verbimuodon *haven’t* sijaan käytetty *ain’t*:

(48a) “I ain’t forgot.” (s. 18)

(48b) ”Ei oo **päässy** unohtumaan.” (s. 19)

(49a) “Anyway, Aaliyah told me--” Bianca begins. (s. 14)

(49b) ”Mut Aaliyah **kerto** --” Bianca aloittaa. (s. 15)

Suomennoksessa on lisäksi käytetty erilaisia puhekielisiä äännevariantteja, joista esittelen lyhyesti muutaman esimerkin. Esimerkissä (50b) sana ’valkoinen’ on puhekielisessä muodossa *valkonen*, eli siinä on painottoman *i*-loppuisen diftongin kato:

(50a) “Them li’l bougie girls from your school don’t count.” (s. 11)

(50b) ”Niitä teidän koulun **valkosia** hienostomuijia ei lasketa.” (s. 13)

Esimerkissä (51b) on puhekieliset äännevariantit sanoista 'oikeasti' ja 'rupean', joissa vokaalia seuraava *a* on muuttunut edeltävän vokaalin kaltaiseksi:

(51a) "Damn. For real?" Chance asks. "Shiiit. Bitch, next time invite me. I'll party with them white kids." (s. 13)

(51b) "Ei helvetissä. **Oikeesti?**" Chance kysyy. "Jumalauta. Kutsu mutkin ens kerralla. Mäkin **rupeen** bailaamaan valkosten kanssa." (s. 15)

Edellä luetellut äänneopilliset piirteet ovat siis suomen kielelle ominaisia puheen esittämisen keinoja. Niille ei löydy lähdetekstistä varsinaista herätettä, joten niiden käyttö perustuu kääntäjän omaan tuntemukseen puheen esittämisen keinoista suomen kielellä. Yllä mainittuja äänneopillisiä piirteitä on käytetty systemaattisesti läpi koko aineiston riippumatta siitä, onko lähdetekstin repliikissä käytetty äänneopillisiä puheen piirteitä. Seuraavaksi esittelen suomelle ominaisia piirteitä morfologian ja morfosyntaksin osalta.

Possessiivisuffiksin poisjätto (*sun lapsenvahti*), monikon inkongruenssi (*ne tietää*) ja passiivin käyttö monikon 1. persoonassa (*me hoidellaan*) ovat suomelle ominaisia puheen piirteitä, joita ei ole germaanisissa kielissä, kuten englannissa (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 73). Kaikkia edellä mainituista piirteistä on suomennoksessa hyödynnetty puheen esittämiseen. Esimerkissä (52b) possessiivisuffiksi on jätetty pois:

(52a) "Well, I ain't babysitting you all night, so you better do something," Kenya says, and scopes the room. (s. 9)

(52b) "Mä en aio olla koko iltaa **sun lapsenvahtina**, niin että tee nyt jotain", Kenya sanoo ja skannaa huonetta. (s. 11)

Seuraavassa esimerkissä esiintyy subjektin ja predikaatin inkongruenssia monikon 3. persoonassa:

(53a) I put it on the coffee table and say, “Folks kill me, thinking they know what I think.” (s. 8)

(53b) Mä lasken mukin sohvapöydälle ja sanon: ”En kestä, kun **porukat luulee** että **ne tietää**, mitä mä ajattelen.” (s. 10)

Paljon käytetty keino suomennoksessa on niin ikään passiivin käyttö monikon 1. persoonassa:

(54a) Nah, it was because you had the Harry Potter movies. What we used to call ourselves? The Hood Trio. Tighter than—”

“The inside of Voldemort’s nose. We were so silly for that.” (s. 23)

(54b) ”Eikä ku siks, että teillä oli Harry Potter -leffat. Mikä **me otettiinkaan** meidän nimeks? Viittakolmikko. Tiukempi ku —”

”Voldemortin sierain. **Oltiin me** aika sääliittäviä.” (s. 23)

Puheen esittämiseen on suomennoksessa käytetty lisäksi kysymyspartikkelin *-ko* varianttia *ks* sekä sen partikkelitonta muotoa. Tämäkin piirre on yksinomaan suomen kielelle ominainen:

(55a) “And it wouldn’t kill you to not dress like...” She turns up her nose as she looks from my sneakers to my oversized hoodie. “*That*. Ain’t that my brother’s hoodie?” (s. 8)

(55b) ”Eikä haittais, jos et pukeutus niinku...” Kenya nostaa nokkaansa kun katsoo mun lenkkareita ja liian isoa hupparia. ”*Tolleen*. **Onks** toi mun veljen huppari?” (s. 10)

(56a) “Do I look like I care what people think?” (s. 9)

(56b) ”Näytän**ks** mä siltä että piittaen, mitä ihmiset aattelee?” (s. 10)

(57a) ”I bet they be doing Molly and shit, don’t they?” (s. 13)

(57b) ”Mistä vetoo, niin siellä napataan essoa ja kaikkee skeidaa, eiks vaan?” (s. 14)

(58a) “Are you absolutely sure you don’t want me to kick Chris’s ass?” Hailey asks.
(s. 87)

(58b) ”Ootsä ihan varma, ettei mun tartte höykyttää Chrisiä yhtään?” Hailey kysyy.
(s. 79)

Seuraavaksi esittelen joitakin lähdetekstissä käytettyjä englannin äänne- ja muotopiirteitä. Ensinnäkin lähdetekstissä esiintyy *be*-verbin imperfektimuotona *was* muodon *were* sijaan (esimerkki 59a). Suomennoksessa (esimerkki 59b) puheen esittämiseen on käytetty partisiipin *t:n* loppuheittoa (*kertonu*) ja pikapuhemuotoa *oot*:

(59a) ”Why you ain’t tell me you **was** coming?” (s. 12)

(59b) ”Mikset sä kertonu että oot tulossa?” (s. 13)

Esimerkissä (60a) ’about’ ja ’because’ ovat puhekielisessä muodossa *’bout* ja *’cause*. Suomennoksessa (esimerkki 60b) on monia äänneopillisia piirteitä (esimerkiksi pikapuhemuodot *sun, mun, oot*), kuten niitä on muutenkin systemaattisesti läpi tekstin:

(60a) “Ay, tell your pops I need to holla at him soon. Some stuff going down that I need to talk to him **’bout**.”

“What kinda stuff?”

“Grown folks business.”

“Yeah, **’cause** you’re so grown.” (s. 18)

(60b) ”Hei, sano sun faijalle, että mun pitää soittaa sille pian. Sellasia juttuja menossa, että pitää puhua sen kanssa niistä.”

”Millasia juttuja?”

”Aikuisten asioita.”

”Just joo, kun oot niin aikuinen.” (s. 19)

Esimerkeissä (61a ja 62a) *them*-sana korvaa määräisen artikkelin *the*. Vastaavalla paikalla suomennoksessa (esimerkki 61b) on käytetty demonstratiivipronominia *ne* artikkelinomaisesti (katso s. 41, jossa käsiteltiin pronomien käyttöä). Keinoa ei kuitenkaan varsinaisesti voi siirtää suomen kieleen:

(61a) ”**Them** li’l bougie girls from your school don’t count.” (s. 11)

(61b) ”Niitä teidän koulun valkosia hienostomujia ei lasketa.” (s. 13)

(62a) “Damn. For real?” Chance asks. “Shiiit. Bitch, next time invite me. I’ll party with **them** white kids.” (s. 13)

(62b) ”Ei helvetissä. Oikeesti?” Chance kysyy. ”Jumalauta. Kutsu mutkin ens kerralla. Mäkin rupeen bailaamaan valkosten kanssa.” (s. 15)

Seuraavassa esimerkissä verbi taipuu lähdetekstissä AAVE:lle ominaisesti yksikön kolmannessa persoonassa samoin kuin muissa persoonissa. Suomen kielessä vastaavaa piirrettä ei ole:

(63a) ”Ain’t you Big Mav’s daughter who **work** in the store?” (s. 12)

(63b) ”Etkö sä oo se Iso Mavin tyttö, joka on kaupassa töissä?” (s. 14)

Esimerkissä (64a) omistusliite on jätetty AAVE:lle ominaisesti pois. Kyseessä on jälleen piirre, jota suomennoksessa ei ole voitu toistaa, ja sen sijaan on käytetty omakielisiä piirteitä:

(64a) ”What you think I did? I turned around and asked if she had a problem with me. Ol’ trick gon’ say, ’I wasn’t even talking about you,’ knowing she was! You’re so lucky you go to that **white-people school** and don’t have to deal with hoes like that.” (s. 10)

(64b) ”No mitä luulet? Käännyin ja kysyin mikä sillä on ongelmana. Muija sano että ’Emmä ees puhunu susta’ vaikka ties että puhu kyllä! Saat olla onnellinen että käyt sitä valkosten koulua eikä sun tartte säätää näitten horojen kans.” (s. 12)

Lähdetekstille ja suomennokselle yhteinen äänneopillisiin keinoihin kuuluva piirre on äänteen venytyksien esittäminen kirjoituksen avulla:

(65a) “**Nooo**”, Hailey goes, sliding off the tabletop. “It must never be found.” She sits across from us. “Never. Ne-ver. If I’d remembered that account’s password, I’d delete it.”

“**Ooh**, what was the account’s name?” Jess asks. (s. 78)

(65b) ”**Eiiii**”, Hailey parkaisee ja liukuu alas pöydältä. ”Sitä ei saa kukaan löytää koskaan.” Se istahtaa meitä vastapäätä. ”Ei ikinä. Ei i-ki-nä. Jos mä vain muistaisin sen tilin salasanan, poistaisin sen heti.”

”**Ooo**, mikä sen tilin nimi on?” Jess kysyy. (s. 71)

Seuraavassa esimerkissä äänteen venytys mainitaan lähdetekstissä vain johtolauseessa, mutta suomennoksessa venytystä on korostettu myös repliikin sisällä kirjoituksessa, jolloin äänteen venytys tulee suomennoksessa vahvemmin ilmi kuin lähdetekstissä:

(66a) “Please, Starr?” She stretches the *please* extra long. Too long. (s. 11)

(66b) ”Oo kiltti, Starr, **pliiiiiis!**” Kenya venyttää pliiis-sanaa tosi pitkään. Liian pitkään. (s. 13)

6.4 Muut puheen esittämisen keinot

Aineistossa on edellä käsiteltyjen puheen esittämisen keinojen lisäksi käytetty myös muutamia muita puheen esittämisen keinoja. Tähän ryhmään kuuluvat keinot ovat pääasiassa samoja lähdetekstissä ja suomennoksessa.

Muista puheen esittämisen keinoista aineistossa esiintyy muun muassa puheelle tyypillisiä epämääräisyyden ilmauksia. Esimerkeissä 67 ja 68 lähdetekstin epämääräisyydet on siirretty melko samanlaisina suomennokseen:

(67a) “And honestly? If pulling me into a fight is your way of helping my social life, I’m good. Goddamn, it’s always **some drama** with you. (s. 11)

(67b) ”Älä viitti. Jos meinaat että edistät mun seuraelämää sillä, että hommaat mut nyrkkitappeluun, niin mulle riitti. Sun kans on aina **jotain hirveätä draamaa**.” (s. 13)

(68a) “Doctors say she got **cancer or whatever**.” (s. 16)

(68b) ”Lääkärit sanoo, että sillä on **syöpä tai jotain**.” (s. 17)

Esimerkissä (69) lähdetekstin puhekielinen fraasi ‘talking out the side of her neck’ on käännetty epämääräisellä ilmauksella *puhu silleen sivuun* (katso s. 46, jossa käsiteltiin fraaseja). Näin ollen suomennoksessa on epämääräisyyden ilmaus, vaikka lähdetekstissä ei sellaista ole:

(69a) “The other day, we were in the cafeteria, right? And she behind me, talking out the side of her neck. She didn’t use my name, but I know she was talking ‘bout me, saying I tried to get with DeVante.” (s. 10)

(69b) ”Yhtenä päivänä ku oltiin ruokajonossa niin se oli mun perässä ja **puhu silleen sivuun**. Ei se sanonut mun nimeä, mutta tiän että se puhu musta ja sano että yritän iskee DeVantea.” (s. 12)

Suomennoksessa esiintyy puhetta ilmentäviä, suomen kielelle tyypillisiä kieltoverbittömiä kieltokonstruktioita:

(70a) I can lie though. “Yeah, I remember you.”

“Girl, quit lying,” the guy says. “You know you don’t know her ass.” (s. 13)

(70b) ”Joo, mä muistan sut.”

”Älä valehtele”, poika sanoo. ”**Paskat sä mitään muista.**” (s. 14)

(71a) “It ain’t like you had nothing else to do! Or anybody else to hang out with. I’m doing your ass a favor.” (s. 11)

(71b) ”**Niinku sulla muka muuta tekemistä olis ollu!** Tai ketään muuta kenen kans hengata. Teen sulle palveluksen.” (s. 12)

Esimerkissä (70b) kirosana *paskat* ottaa kieltoverbin paikan.

Puheelle ominaista referointia on niin lähdetekstissä kuin suomennoksessakin:

(72a) “So what did you do?”

“What do you think I did? I turned around and **asked if she had a problem with me. Ol’ trick, gon’ say, ‘I wasn’t even talking about you,’ knowing she was!** You’re so lucky you go to that white-people school and don’t have to deal with hoes like that.”

(s. 10)

(72b) ”Mitä sä teit?”

”No mitä luulet? Käännyin ja **kysyin mikä sillä on ongelmana. Muija sano että ’Emmä ees puhunu susta’** vaikka **ties että puhu kyllä!** Saat olla onnellinen että käyt sitä valkosten koulua eikä sun tartte säätää näitten horojen kans.” (s. 12)

(73a) ”So why have you really been busy?” I ask. ”A few months ago **Daddy said you quit the store.** I haven’t seen you since.” (s. 21)

(73b) ”Mitä kiireitä sulla oikeesti on ollu?” mä kysyn. ”**Faija sano muutama kuukausi sitten, että sä lopetit työt kaupassa.** En oo nähny sua sen jälkeen.” (s. 22)

Dialogissa on myös puheeseen tyypillisesti kuuluvaa liioittelua:

(74a) He sighs through his nose. “Please, Starr? Can we at least talk about it?”

I'm back to Taylor Swift because the *please* does it. I nod at Hailey and Maya.
"You hurt her, and **I'll kill you**," Hailey warns, and she and Maya go in to class without me. (s. 82)

(74b) Chris huokaisee. "Starr, pliis. Eikö me voida edes puhua siitä?"
Mä olen pliis-sanan takia taas ihan Taylor Swiftinä. Nyökkään Haileyille ja Mayalle.
"Jos teet sille pahaa niin **mä tapan sut**", Hailey varoittaa, ja ne menee Mayan kanssa luokkaan ilman mua. (s. 75)

(75a) "I actually agree with Luke," Jess says. "Pop Tarts are **ten times better** heated up."

I move my shoulder so her head isn't resting on it. "**We can't be friends anymore.**"

Her mouth drops open, and she pouts.

"Fine, fine," I say, and she rests her head on my shoulder with a wide grin. Total weirdo. I don't know how she'll survive without my shoulder when she graduates in a few months.

"**Anyone who heats up a Pop Tart should be charged**," Hailey says.

"**And imprisoned**," I say.

"**And forced to eat uncooked Pop Tarts until they accept how good they are**," Maya adds.

"**It is law**," Hailey finishes, smacking the table like that settles it. (s. 77)

(75b) "Mä oon itse asiassa samaa mieltä Luken kanssa", Jess sanoo. "Hillopiirakat on **kymmenen kertaa parempia** lämmitettynä."

Siirrän mun olkapäätä niin ettei sen pää nojaa siihen enää. "**Me ei voida enää olla kavereita.**"

Sen suu valahtaa auki ja se rupeaa mököttämään.

"Okei, hyvä on", mä sanon, ja se panee päänsä taas mun olalle ja hymyilee leveästi. Seko tyyppi. Mä en tajua miten se selviää ilman mun olkapäätä sitten kun me muutaman kuukauden päästä valmistutaan.

"**Sellaset jotka lämmittää hillopiirakan pitäs panna syytteeseen**", Hailey sanoo.

"**Ja vankilaan**", mä sanon.

"**Ja pakottaa syömään kylmiä hillopiirakoita niin kauan että ne tunnustaa, että ne on hyviä**", Maya lisää.

”**Se on laki**”, Hailey lopettaa ja läimäyttää pöytää niinku juttu olis sillä selvä. (s. 70)

Esimerkissä (74) liioiteltu ilmaus ”mä tapan sut” on Haileyn tapa muistuttaa Starrin poikaystävää Chriisiä siitä, että tämän on kohdeltava Starria hyvin. Esimerkissä (75) henkilöiden kiistanaiheena on Pop Tarts -leivonnaisten oikeaoppinen valmistustapa, ja liioittelu tuo arkiseen keskusteluun leikillistä dramatiikkaa. Puheelle ominaisena piirteenä liioitellut ilmaukset lisäävät puheen vaikutelmaa dialogissa.

Puheeseen kuuluvia prosodis-paralingvistisia piirteitä on aineistossa kuvailtu johtolauseissa, minkä lisäksi niitä on esitetty myös välimerkkien ja typografian avulla. Seuraavassa esimerkissä huutamista tai huudahtavaa sävyä ilmaisevat sekä huutomerkki että johtolause:

(76a) ”Kenya!” somebody **shouts**. (s. 12)

(76b) ”Kenya!” joku **huutaa**. (s. 13)

Seuraavassa esimerkissä lähdetekstissä huudahtava sävy ilmenee vain johtolauseesta, mutta suomennoksessa se tulee ilmi myös repliikin sisällä, sillä kysymysmerkki on vaihdettu huutomerkkiin:

(77a) ”It’ll cost you sixty dollars.”

”Sixty?” he **shouts**, straightening up. (s. 18)

(77b) ”Se maksaa sulle kuuskyt dollaria.”

”Kuuskymppiä!” Khalil **huutaa** ja oikaisee selkensä. (s. 19)

Tiettyjen sanojen painotusta on lähdelehdessä ilmaistu kursiivin ja yhdysmerkkien avulla, ja keinot on usein siirretty sellaisenaan myös suomennokseen:

(78a) ”And it wouldn’t kill you to not dress like...” She turns up her nose as she looks from my sneakers to my oversized hoodie. “**That**. Ain’t that my brother’s hoodie?”
(s. 8)

(78b) ”Eikä haittais, jos et pukeutus niinku...” Kenya nostaa nokkaansa kun katsoo mun lenkkareita ja liian isoa hupparia. ”**Tolleen**. Onks toi mun veljen huppari?” (s. 10)

(79a) “It must never be found.” She sits across from us. “Never. **Ne-ver**. If I’d remembered that account’s password, I’d delete it.” (s. 78)

(79b) ”Sitä ei saa kukaan löytää koskaan.” Se istahtaa meitä vastapäätä. ”Ei ikinä. Ei **i-ki-nä**. Jos mä vain muistaisin sen tilin salasanan, poistaisin sen heti.” (s. 71)

Kaikissa tapauksissa lähdetekstin typografisia keinoja ei kuitenkaan ole toistettu suomennoksessa:

(80a) “Hold up. **We**? That’s why you begged me to come to this party? So you can have a tag team partner?” (s. 11)

(80b) ”Hetkinen. **Me**? Siksikö sä kerjäsit mut mukaan näihin bileisiin? Että sulla on dissauskaveri?” (s. 12)

6.5 Yhteenveto

Suomennoksessa käytetyt puheen esittämisen keinot heijastavat monin paikoin lähdetekstissä puheen esittämiseen käytettyjä keinoja, mutta suomentaja on myös monipuolisesti hyödyntänyt suomelle tyypillisiä puheen piirteitä luodakseen dialogiin puheen vaikutelmaa.

Sanastolliset puheen esittämisen keinot ovat suuressa määrin samoja lähdetekstissä ja suomennoksessa, mutta esimerkiksi pronomien puhekieliset variantit (*mä* ja *sä*) ja demonstratiivipronomien käyttö persoonapronomien sijasta (*se*, *ne* pro *hän*, *he*) ovat vain suomelle ominaisia piirteitä. Silloin, kun piirteet on siirretty lähdetekstistä suomennokseen, saavat ne suomennoksessa yleensä suomelle ominaiset vastineet ja asettuvat sellaiseen kohtaan, joka on suomen kielelle tyypillinen. Esimerkiksi

lähdetekstin voimasana *damn* saa suomennoksessa muodon *ei helvetissä* ja toteamus *hell, yeah* on suomennettu muotoon *totta helvetissä*. Se, että piirteet siirtyvät lähdetekstistä suomennokseen, ei siis tarkoita sitä, etteivät ne voisi olla suomen kielen mukaisia.

Lauseopilliset puheen esittämisen keinot ovat monin paikoin samoja lähdeoksessa ja suomennoksessa. Lähdeoksessa on kuitenkin AAVE:lle ominaisia syntaktisia piirteitä, jotka jäävät suomennoksessa ilmentymättä. Esimerkiksi verbin *be* puuttuminen kopulaverbin (*Damn, this shit [] strong*) tai apuverbin (*Yeah, she [] taking chemo*) paikalta ja esiintyminen taipumattomana (*I bet they **be** doing Molly and shit, don't they?*) ilmaisemassa tiettyä aika- tai kestoperspektiiviä ovat AAVE:lle tyypillisiä syntaktisia piirteitä, joita ei voida ilmaista suomen kielellä. Muilta osin suomennoksessa toistuvat melko systemaattisesti lähdeoksen syntaktiset piirteet.

Sen sijaan äänne- ja muoto-opillisissa keinoissa on paljon eroja: puheen esittämisen keinot fonologian ja morfologian (ja morfosyntaksin) tasolla ovat monilta osin omakielisiä puheen piirteitä, joita ei ole mahdollista siirtää toiseen kieleen. Vain suomelle tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi possessiivisuffiksin poisjätö (*sun lapsenvahti*), monikon inkongruenssi (*porukat luulee*), passiivin käyttö monikon 1. persoonassa (*mikä me otettiinkaan*) sekä kysymyspartikkelin *-kO* variantti *ks* ja sen partikkeliton muoto. Suomennoksessa äänne- ja muoto-opillisiä piirteitä vaikuttaa lisäksi olevan monipuolisemmin kuin lähdetekstissä, sillä monet lähdetekstin yleiskielisessä kirjoitusasussa olevat ilmaukset saavat suomennoksessa puhekielisen muodon. Äänne- ja muoto-opillisiä puheen esittämisen keinoja on hyödynnetty runsaasti ja systemaattisesti läpi koko suomennoksen.

Muihin puheen esittämisen keinoihin kuuluvat piirteet löytyvät pääasiallisesti sekä lähdetekstistä että suomennoksesta. Suomelle ominaisena piirteenä voidaan mainita kieltoverbitön kielto.

7 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen tutkinut puheen esittämisen keinoja ja dialogin kääntämistä nuorille aikuisille suunnatussa ya-kirjallisuudessa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, mitä keinoja puheen esittämiseen on käytetty lähdetekstissä ja mitä suomennoksessa. Monet aineistossa käytetyistä keinoista ovat lähdetekstissä ja suomennoksessa samoja, kuten esimerkiksi monet sanastolliset ja syntaktiset piirteet. Eroja esiintyy etenkin äänne- ja muoto-opillisten piirteiden tasolla.

Suomentaja Kaijamari Sivill on käyttänyt dialogin suomennoksessa laajaa puheen esittämisen keinovalikoimaa. Suomennoksessa on hyödynnetty niin sanastollisia, lauseopillisiä kuin äänne- ja muoto-opillisiäkin puheen esittämisen keinoja, ja jokaiselta kielen tasolta eri piirteitä on käytetty monipuolisesti. Lähdetekstistä poimitut puheen piirteet saavat suomennoksessa sellaiset vastineet, jotka ovat suomeksi luonnollisen kuuloisia. Kielellisten keinojen lisäksi puheen esittämiseen on käytetty myös esimerkiksi typografisia keinoja, kuten kursiivia ja välimerkkejä. Monille käytetyistä keinoista löytyy selkeästi heräte lähdetekstissä, mutta suomennokseen on luotu puheen vaikutelmaa hyödyntämällä myös nimenomaan suomen kielelle ominaisia piirteitä, joille varsinaista herätettä ei ole. Esimerkiksi monia äänne- ja muoto-opillisiä puheen piirteitä on tuotu dialogiin luomaan suomenkielisen puhutun kielen vaikutelmaa.

Kaikki puheen piirteet eivät sellaisenaan ole siirrettävissä kielestä ja kulttuurista toiseen, minkä vuoksi kaunokirjallisen dialogin kääntäjältä vaaditaankin molempien puhekulttuurien tuntemusta sekä tietämystä niistä keinoista, joilla luonnollisen kuuloista puhetta voidaan kohdekielellä saada aikaan. Pyrkimys luoda luontevan kuuloista puhetta kohdekielellä selittäneekin monia kääntäjän ratkaisuja, kuten esimerkiksi sitä, miksi suomennoksen puheen esittämisen keinot eivät vastaa lähdetekstin puheen esittämisen keinoja aina edes silloin, vaikka sama piirre olisi periaatteessa mahdollista siirtää suomennokseen.

Nevalaisen (2003, 19) tutkimuksen mukaan kääntäjät käyttävät puheen esittämisen keinoja suppeammin kuin kirjailijat, ja syiksi hän arvelee esimerkiksi herätteiden

puutetta tai sitä, että kääntäjät ovat puhekielisyyksien käytössä varovaisempia kuin kirjailijat. Nevalaisen aineistossa suomennoksissa korostuivat sanastolliset piirteet, kun taas supisuomea edustavissa teoksissa korostui puhekielisten äänneasujen käyttö. En voi verrata omia tutkimustuloksiani Nevalaisen tutkimustuloksiin, sillä omassa tutkimuksessani en tee vertailua alun perin suomeksi kirjoitettuun teokseen. Teen kuitenkin muutaman pienen huomion Nevalaisen tutkimustulosten pohjalta. Omat tutkimustulokseni eivät sovi Nevalaisen kuvaukseen, jonka mukaan kääntäjät eivät käyttäisi tehokkaasti erilaisia puheen esittämisen keinoja. *The Hate U Give* -teoksen suomentanut Kaijamari Sivill on käyttänyt puheen esittämiseen laajasti piirteitä kaikilta kielen tasoilta, ja etenkin äänneopillisten piirteiden kirjo erottui analyysissä monipuolisuudellaan. Suomennoksessa on hyödynnetty erilaisia puheen piirteitä, vaikkei herätettä lähdetekstissä aina olisikaan. Toki on mahdollista, että puheen esittämisen keinojen kirjo olisi vielä laajempi, jos kyseessä olisi alun perin suomeksi kirjoitettu teos, mutta suomennos on jo tällaisenaan hyvin puhekielinen, ja erilaisia keinoja on käytetty monipuolisesti.

Nevalaisen (2003, 19), Englund-Dimitrovan (1972, 62) ja Ben-Shaharin (1994, 203) tutkimuksissa sanastolliset keinot korostuvat tavalla tai toisella käännosten puheen esittämisen keinona. Omassa tutkimuksessani sanastollisia puheen esittämisen keinoja on kyllä hyödynnetty suomennoksessa monipuolisesti, mutta niin on myös esimerkiksi äänne- ja muoto-opillisia keinoja. Sanastolliset keinot eivät siis tunnu suomennoksessa korostuvan yli muiden, mutta koska tutkimukseni ei ole määrällistä, en voi varsinaisesti verrata suomennoksessa käytettyjen keinojen yleisyyttä toisiinsa tai ottaa kantaa siihen, korostuvatko sanastolliset keinot myös minun tutkimusaineistossani.

Lähdeteoksessa puheen vaikutelmaa lisäävät afrikkalaisamerikkalaisen puhutavan piirteet, jotka tuovat teokseen myös kielellistä variaatiota; AAVE eroaa huomattavasti teoksen valkoisten henkilöiden käyttämästä puheesta. Suomennoksen kannalta ongelmallista on se, ettei AAVE:n tunnusomaisia piirteitä ole mahdollista esittää suomen kielellä. Niinpä lähdetekstin AAVE:a puhuvien henkilöiden puhe muuttuu suomennoksessa vähemmän tunnusomaiseksi yleispuhekieleksi. Ilmiö vastaa murteiden kääntämistä tutkineiden Leppihalmeen (2000, 247) ja Englund Dimitrovan (1997, 63)

tekemiä havaintoja, joiden mukaan käännöksillä on tapana siirtyä murteellisesta kohti neutraalimpaa ja standardinmukaisempaa kielenkäyttöä. AAVE:n kääntämistä voidaanakin verrata murteiden kääntämiseen, jossa yleispuhekielellä korvaaminen on tavallista. Afrikkalaisamerikkalaisten henkilöiden puhetapaa ei voida korvata esimerkiksi jollain Suomen murteista, koska silloin voisi syntyä harhaanjohtavia tai koomisia assosiaatioita. *The Hate U Give* - teoksen variaatio kärsii jonkin verran siitä, että AAVE muuttuu suomennoksessa melko yleispuhekieliseksi, eivätkä henkilöiden puhetavat poikkea suomennoksessa yhtä vahvasti toisistaan kuin lähdeteoksessa. Henkilöiden puhetapa on osa karakterisaatiota ja vaikuttaa vahvasti siihen, millainen mielikuva henkilöistä lukijalle välittyy. Suomennoksesta jääkin variaation heikentyessä ikään kuin uupumaan jotain.

Tässä tutkielmassa olen jonkin verran vertaillut keskenään lähdeteoksessa ja suomennoksessa käytettyjä puheen esittämisen keinoja. Keinojen vastaavuutta ei kuitenkaan ole mielekästä vertailla liiaksi, sillä puheen esittäminen ja puheen vaikutelman luominen eivät ole kiinni siitä, kuinka hyvin käännöksessä saadaan toistettua lähdeteoksessa käytettyjä keinoja. Paljon tärkeämpää on se, että puheen vaikutelma syntyy ja puhetta esitetään nimenomaan kohdekielelle ominaisin keinoin.

Kuten valtaosa suomenkielisestä nuortenkirjallisuudesta tänä päivänä, myös *Viha jonka kylvät* on vahvasti puhekielinen ja runsaasti puhutun kielen piirteitä sisältävä teos. Näin ollen se on nykyisten vallalla olevien normien mukaan käännetty. Puhekieli on nuortenkirjallisuudessa normi, joten kirjakielinen käännös olisi poikkeava.

Tutkimusmenetelmäni toimi tyydyttävästi, mutta siihen sisältyi myös heikkouksia. Menetelmän avulla pääsin tavoitteeseeni eli pystyin pääpiirteittäin tutkimaan ja analysoimaan, minkälaisia keinoja aineistossa on käytetty puheen esittämiseen dialogissa. Menetelmän heikkous on, että puhekieleen kuuluvien piirteiden määrittely ei ole yksinkertaista, ja menetelmä perustuu osittain henkilökohtaiseen tulkintaan. Näin ollen on mahdollista, että olen määritellyt puheelle ominaisiksi sellaisia piirteitä, jotka jonkun toisen mielestä eivät puhekieleen kuulu. Toisaalta olen saattanut jättää huomiotta sellaisia piirteitä, jotka jonkun näkemyksen mukaan olisi ehdottomasti

huomioitava. Määrittelyn haasteellisuudesta johtuen pyrin aineistossa käytettyjä puheen esittämisen keinoja esitellessäni valitsemaan esimerkkeihin sellaisia piirteitä, jotka ovat selkeästi puhekieleen kuuluvia. Erilaiset rajatapaukset rajasin tutkimukseni ulkopuolelle. Käyttämäni menetelmän avulla voidaan tutkia yleisimpiä tai erityisen tunnusomaisia puheen esittämisen piirteitä, mutta kaikkien aineistossa käytettyjen puheen esittämisen keinojen tarkkarajaiseen tutkimiseen se ei sovellu. Puhuttu kieli on kuitenkin niin laaja ja alati muuttuva ilmiö, ettei sitä tai sen piirteitä voidakaan tutkia täysin tyhjentävästi – kuten ei myöskään puheen esittämiseen käytettäviä keinoja. Tässä tutkielmassa tavoitteenani oli muodostaa yleiskuva aineistossa käytetyistä puheen esittämisen keinoista, ja menetelmäni avulla onnistuin siinä.

Tässä tutkielmassa puheen esittämistä ja dialogin kääntämistä on käsitelty yhdessä kirjallisuuden lajissa ja vain yksittäisen kääntäjän tekemien ratkaisujen osalta. Vastaavaa tutkimusta voisi tehdä myös muiden kirjallisuuden lajien osalta, jotta voitaisiin tehdä päätelmiä siitä, esitetäänkö puhetta eri tavalla eri genreissä. Mielenkiintoinen tutkimussuunta olisi myös tehdä reseptio- eli vastaanottotutkimusta ja selvittää, miten esimerkiksi ya-kirjallisuuden kohderyhmään kuuluvat todelliset lukijat kokevat suomennosten onnistuvan puheen esittämisessä.

LÄHTEET

Aineistolähteet

Thomas, Angie 2017/2018. *The Hate U Give*. London: Walker Books.

Thomas, Angie 2017. *Viha jonka kylvät*. Suom. Kaijamari Sivill. Helsinki: Otava.

Kaunokirjalliset lähteet

Konstig, Joonas 2008. Sielun hauta. Teoksessa: *Ahneet ja viattomat*. Helsinki: Gummerus. 121–159.

Saisio, Pirkko 1975. *Elämänmeno*. 2. painos. Kirjayhtymä, Helsinki.

Muut lähteet

Andersson, Lars G. & Trudgill, Peter 1990. *Bad Language*. Oxford: Basil Blackwell.

Ben-Shahar, Rina 1994. Translating Literary Dialogue: A Problem and Its Implications for Translation into Hebrew. *Target* 6(2). 195–221.

Biber, Douglas et al. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education.

Bowdre, Paul H. Jr. 1964. *A Study of Eye Dialect*. Saatavilla: <https://archive.org/stream/studyofeyedialec00bowdrich#page/1>. [Viitattu 30.8.2018].

Englund Dimitrova, Birgitta 1997. Translation of Dialect in Fictional Prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as a Case in Point. Teoksessa: *Norm, variation and change in Language*. 49–65. Saatavilla: http://www.academia.edu/825290/1997._Translation_of_Dialect_in_Fictional_Prose-Vilhelm_Moberg_in_Russian_and_English_as_a_Case_in_Point. [Viitattu 8.1.2019].

Falk, Tanja 2006. *The Catcher in the Rye -romaanin dialogit Saarikosken ja Schroderuksen suomennoksissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93384/gradu01049.pdf?sequence=1&isAllo wed=y>. [Viitattu 17.4.2019].

Gramley, Stephan & Pätzold, Michael 2004. *A Survey of Modern English*. Second edition. London: Routledge.

Green, Lisa J 2002. *African American English. A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gustafsson, Miia 2017. Mikä ihmeen ya? Suomessa nuorten aikuisten kirjallisuus on yhä tuntematonta – maailmalla kirjailijat ja lukijat kohtaavat megatapahtumissa. *Yle Uutiset* 5.8.2017. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-9759840>. [Viitattu 3.9.2018].

Haakana, Markku 2013. Dialogin yksityiskohdista kokonaisuuteen. Erään novellin analyysi. Teoksessa: Koivisto, Aino & Nykänen, Elise (toim.). *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 125–152.

Haavisto, Laura 2006. *Media, murre ja kääntäjä. Afrikkalaisamerikkalainen englanti Spike Leen elokuvassa Clockers*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93092/gradu00826.pdf?sequence=1>. [Viitattu 11.1.2019].

Hakulinen, Auli 2003. Vielä nykysuomesta ja sen huollosta. Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? *Kielikello* 1. Saatavilla: <https://www.kielikello.fi/-/viela-nykysuomesta-ja-sen-huollosta-ovatko-puhuttu-ja-kirjoitettu-kieli-erkaantuneet-toisistaan->. [Viitattu 2.10.2018].

Hietasaari, Kristiina 2006. *Fiktiivisen puheen kääntämisestä: tutkimuskohteena J.K. Rowlingin Harry Potter and the Prisoner of Azkaban ja sen suomennos*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93683/gradu01232.pdf?sequence=1>. [Viitattu 17.4.2019].

Hiidenmaa, Pirjo 2004. *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.

Hiidenmaa, Pirjo 2005. Näkökulmia yleiskieleen. *Kielikello* 4. Saatavilla: <https://www.kielikello.fi/-/nakokulmia-yleiskieleen>. [Viitattu 5.10.2018].

Ingo, Rune 1999. Miten aika näkyy vuoropuheluissa ja niiden käänöksissä? Teoksessa: Rune, Ingo, Christer, Laurén, Nikula, Henrik, Nuopponen, Anita & Poussa, Patricia (toim.). *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XVIII. Vaasa 14.–15.2.1998*. N:o 24. Vaasa: Vaasan yliopisto. 148–159.

ISK 2005 = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Juva, Kersti 1998. Puhekieli ja kirjakieli. Teoksessa: Aaltonen, Sirkku (toim.). *Käännetyt illuusiot. Näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere: Tampere University Press. 49–53.

Kalliokoski, Jyrki 1998. Hj. Nortamon murrekertomukset ja puhutun illuusio. Teoksessa: Laitinen, Lea & Rojola, Lea (toim.). *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 184–215.

Kanerva, Arla 2017. Nuorten aikuisten kirjat ovat valtava myyntihitti – paitsi Suomessa. *Helsingin Sanomat* 26.6.2017. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005267746.html>. [Viitattu 3.9.2018].

Koivisto, Aino & Nykänen, Elise 2013. Näkökulmia kaunokirjalliseen dialogiin. Teoksessa: Koivisto, Aino & Nykänen, Elise (toim.). *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 9–56.

Kotilainen, Lari 2007. *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19645/konstruk.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. [Viitattu 10.3.2019].

Lappalainen, Hanna 2004. *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leech, Geoffrey & Short, Mick 2007. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London: Longman.

Lehikoinen, Laila 2005. *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Tampere: Finn Lectura.

Leppihalme 2000. The Two Faces of Standardization. On the Translation of Regionalisms in Literary Dialogue. *The Translator* 6(2). 247–269.

Nevalainen, Sampo 2003. Käännöskirjallisuuksien puhekielisyyksistä – kaksinkertaista illuusiota? *Virittäjä* 1, 2–26. Saatavilla: http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2003_2.pdf. [Viitattu 2.10.2018].

Nordenswan, Suvi 2014. *Kääntäjä ja karakterisaatio teoksen The Adventures of Huckleberry Finn kahdessa suomennoksessa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95737/GRADU-1403081663.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [Viitattu 17.4.2019].

Ojatalo, Aino 2009. *Dialogit Ernest Hemingwayn novellissa The Battler sekä sen suomennoksissa* Kehäketju ja Nyrkkeilijä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81081/gradu03915.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [Viitattu 17.4.2019].

Page, Norman 1973. *Speech in the English Novel*. London: Longman.

Palander, Marjatta 2005. Morfosyntaksi ja kielenhuolto – kirja- ja puhekielen rajankäyntiä. *Kielikello* 1. Saatavilla: <https://www.kielikello.fi/-/morfosyntaksi-ja-kielenhuolto-kirja-ja-puhekielen-rajankayntia>. [Viitattu 14.11.2018].

Puurtinen, Tiina 2007. Harry Potter Suomessa. Teoksessa: Riikonen H. K., Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 324–327.

Pääkkönen, Irmeli & Varis, Markku 2000. *Kriittinen lukutaito*. Helsinki: Finn Lectura.

Russell Williams, Imogen 2014. What are YA books? And who is reading them? *The Guardian* 31.7.2014. Saatavilla: <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2014/jul/31/ya-books-reads-young-adult-teen-new-adult-books>. [Viitattu 3.9.2018].

Soininen, Iina 2018. Salla Simukka: Nuortenkirjan ei tarvitse päättyä onnellisesti. *Helmet*. Saatavilla: [http://www.helmet.fi/FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Salla_Simukka_Nuortenkirjan_ei_tarvitse_\(138303\)](http://www.helmet.fi/FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Salla_Simukka_Nuortenkirjan_ei_tarvitse_(138303)). [Viitattu 3.9.2018].

Suojanen, M.K. 1979. Puhekieli kääntäjän käsissä. Teoksessa: *Sanomia. Juhlakirja Eeva-Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 14.4.1979*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. 395–410.

Tieteen termipankki 2018a. Kielitiede: puhekieli. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:puhekieli>. [Viitattu 5.10.2018].

Tieteen termipankki 2018b. Kielitiede: slangi. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:slangi>. [Viitattu 7.10.2018].

Tieteen termipankki 2018c. Kielitiede: epäsuora esitys. Saatavilla: http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:epäsuora_esitys. [Viitattu 25.10.2018].

Tieteen termipankki 2018d. Kielitiede: morfosyntaksi. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:morfosyntaksi>. [Viitattu 14.11.2018].

Tieteen termipankki 2018e. Kielitiede: analyyttinen kieli. Saatavilla: http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:analyyttinen_kieli. [Viitattu 30.10.2018].

Tieteen termipankki 2019a. Kirjallisuudentutkimus: funktio. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:funktio>. [Viitattu 23.1.2019].

Tieteen termipankki 2019b. Kielitiede: synteettinen kieli. Saatavilla: http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:synteettinen_kieli. [Viitattu 8.1.2019].

Tieteen termipankki 2019c. Kielitiede: diskurssipartikkeli. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:diskurssipartikkeli>. [Viitattu 5.3.2019].

Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki: Finn Lectura.

Tiittula, Liisa 2001. Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa. *Kääntäjä* 6. 8–10.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2016a. Puheenomaisuuden rakentaminen kaunokirjallisissa proosateksteissä. Teoksessa: Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko (toim.). *Puheesta tekstiksi. Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 225–273.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2016b. Changing Norms in Translated Finnish Fiction: A Study of Non-standard Varieties. *International Journal of Literary Linguistics* 5(3). 1–26.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2013. *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. Teoksessa: Riikonen H. K., Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 324–327.

Urban Dictionary 2019. Saatavilla: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Talking%20out%20the%20side%20of%20your%20neck>. [Viitattu 9.3.2019].

Van Coillie, Jan 2012. *Cool, geil, chouette or super*. The challenges of translating teenage speech. Teoksessa: Fischer, Martin B. & Wirf Naro, Maria (toim.). *Translating Fictional Dialogue for Children and Young People*. Berlin: Frank & Timme. 217–234.

Vanhatalo, Kimmo 2018. Ensimmäinen Harry Potter julkaistiin 20 vuotta sitten – sen jälkeen nuorille kirjoitettuihin kirjoihin tulivat vähemmistöt ja realismi. *Yle Kulttuuricocktail*. 28.9.2018. Saatavilla: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/09/28/ensimmainen-harry-potter-julkaistiin-20-vuotta-sitten-sen-jalkeen-nuorille>. [Viitattu 8.10.2018].

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkooversio. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7. [Viitattu 10.3.2019].

SUMMARY

University of Helsinki

Faculty of Arts

English Translation

Hanna Väisänen: The Means of Expressing Speech in the Dialogue of *The Hate U Give* and Its Finnish Translation

Master's Thesis, 77 pages; English Summary, 11 pages

April 2019

1 Introduction

In this Master's thesis, I study the means of expressing speech in literary dialogue and the translation of dialogue in young adult fiction. The research material is from Angie Thomas's novel *The Hate U Give* and its Finnish translation *Viha jonka kylvät* (translated into Finnish by Kaijamari Sivill). My thesis is based on the idea that literary dialogue aims at the illusion of speech that is created by bringing selected features of spoken language into written text. For a writer or a translator this is a challenge, because spoken and written languages are different from each other, and it is not possible to represent all the features of spoken language in writing. The means and conventions of expressing speech vary across languages and cultures, which makes the role of a translator even more challenging.

The aim of this thesis is to find out what means have been used to express speech in the source text and what in the translation. What features of speech can be found from the dialogue? I am especially interested to see how spoken language is translated into Finnish, which is why I focus more on the translation and on the means of expressing speech in Finnish. The English source text is also studied, but it has a minor role.

My theoretical framework concerning the means of expressing speech in literature and the translation of fictional speech is to a great extent based on the findings of Tiittula and Nuolijärvi (2013) who have extensively studied the means of expressing speech especially in Finnish literature.

After the introduction, I discuss the characteristics of fictional speech and dialogue in literature. Next, I provide an overview of the means of expressing speech in literature. Thereafter, I take a look at the challenges of translating representations of spoken language. After that, I introduce the material and method used in this thesis. Finally, I present the means of expressing speech in the dialogue of *The Hate U Give* and its Finnish translation *Viha jonka kylvät*.

2 Fictional Speech in Literature

Spoken and written languages are different from each other. Fictional speech – the speech of fictional characters in literature – is created by bringing features of spoken language into writing. This can be challenging because written and spoken forms of language have their own distinctive features, and all of them cannot be transferred from one form of language to the other (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 33). For example, the prosodic and paralinguistic features of speech (e.g., pitch, intonation, tone of voice, tempo) are a part of non-verbal communication, and there is no equivalent for them in writing (Tiittula 1992, 44).

The aim of fictional speech is to create an *illusion* of speech, not to imitate the speech of authentic conversations (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 11; Koivisto & Nykänen 2013, 9). This means that the writer does not have to bring all possible features of spoken language into writing; instead, the writer can use some selected features to create the illusion of speech. The number of means is not essential – it is more important to consider what means create the illusion of speech and how the reader perceives the characters and their relationships on the basis of the literary dialogue (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 270). According to Tiittula and Nuolijärvi (2013, 76), stereotypical features of spoken language fit well to express speech in literature, because the reader can easily recognise that they are representing speech. In most cases, writers exploit the conventions that the development of prose fiction has made available to them (Page 1972, 2–3).

In fiction, speech is most commonly represented in literary dialogue, which is a conversational exchange between two or more people. Dialogue is often reported in direct speech, and it is indicated in the text by using quotation marks, for example. Quotations are usually attributed to a speaker with dialogue tags, such as *she said*. (Koivisto & Nykänen 2013, 11.) Prosodic and paralinguistic qualities, among other things, can be indicated in dialogue tags (Koivisto & Nykänen 2013, 11; Page 1972, 26–27). Dialogue has a number of different functions, such as advancing the plot and describing setting and atmosphere. In addition, dialogue has an important role in the presentation and development of character (i.e. characterization). Speech-characteristics work in two directions: they are either identifying the character with some social or regional or other class, or distinguishing him or her as an unique individual. (Page, 1973, 51–52.)

Fictional speech can be created by using various means from all linguistic levels. Next, I will introduce some means that are commonly used to express speech in fiction.

3 Means of Expressing Speech in Fiction

It is not possible to bring all the features of spoken language into writing, but there are still many ways how to express speech in literary dialogue. The representation of speech can be created by using features of spoken language from all linguistic levels: lexical, syntactic, phonological, and morphological. In addition, there are some other ways to express speech in literature. In this summary, I focus on the means of expressing speech in Finnish, because my main interests in my thesis are the translation of dialogue and the representation of speech in the target text.

The simplest way to express speech and to make dialogue more colloquial is to bring lexical features of spoken language into it (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 232; Ingo, 159). For example, colloquial and dialectal words (*leffa, kiitti, thanks, hoodie*) and swear words can be used to represent speech in writing, together with phrases typical for spoken language (*ei millään pahalla*) (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 58). Lexical features include particles, such as interjections, discourse particles, and discourse markers

(Tiittula & Nuolijärvi 2013, 59; Gramley & Pätzold 2004, 16). In Finnish, it is common to use the colloquial alternants of the personal pronouns (*mä, sä, mie, sie*) (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 46–47). Another way of representing speech in literature in Finnish is to use demonstrative pronouns *se* and *ne* instead of the personal pronouns *hän* and *he* when referring to people (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 232).

In addition to lexical means of expressing speech, syntactic features are also important. Especially short and elliptical sentences are typical features of spoken language that can be used for the representation of speech in writing. (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 232.) A simple sentence structure, in general, is typical for spoken language (Ingo 1999, 150).

There is a wide variety of phonological and morphological means of expressing speech in Finnish. Especially typical features of spoken language are incongruent forms, such as non-agreement between plural subjects and singular verb predicates (*vaatteet kastuu*) and passive forms used in the first person plural (*mennään*) (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233). Another distinctive feature for Finnish is the use of variant *-ks* instead of the interrogative particle *-ko* (*mennääks*). In some cases, the interrogative particle *-ko* can be left out (*luuletsä*). (Tiittula & Nuolijärvi 2016a, 233.)

In addition to lexical, syntactic, phonological and morphological means, there are also some other features that can be used to express speech in writing. Such features are, for example, summarising, repetition (*I – I – I*), vagueness and exaggerations (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 233). Metaphors and other figures of speech are one form of exaggeration, and they can also be used for the representation of speech (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 233). In Finnish, one feature of spoken language that can be used to express speech is negation without an overt negative marker (*mulla mitään kesälomaa ole*) (Tiittula & Nuolijärvi 2016, 233).

Prosodic and paralinguistic features have an important role in speech. In writing, they can be indicated within the dialogue by typographic means, such as capitalisation (NEVER), italicisation (*never*) and hyphenation (ne-ver), or they can be expressed

verbally in the accompanying comments ('he muttered'). (Page 1973, 26–27; Haakana 2013, 134–135.)

In my thesis, I introduce some typical features of AAVE as part of the means of expressing speech, as they are used for the representation of speech in the source text. The features of AAVE I introduce are mainly syntactic or morpho-syntactic. Double negative (*Can't nobody tell me nothing I don't already know*) and the use of uninflected *be* (*they be running*) are examples of typical features of AAVE (Haavisto 2006, 18).

4 Translating Literary Dialogue

Translating literary representations of speech can be challenging because the features of spoken language vary across languages, they occur on all linguistic levels, and the conventions of representing speech differ in various cultures (Tiittula & Nuolijärvi 2016b, 5). All features of spoken language cannot be transferred from one language to another. It is possible that the means of expressing speech in the translation are found from a different linguistic level than in the source text; for example, what in the source text is expressed using phonological means, could in the translation be expressed using lexis. Even if the means of expressing speech are somewhat similar in both languages, there can be differences in their frequency, functions, and style. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 69–70.) Thus, the translator must have knowledge of typical features of spoken language both in the source language and target language. When translating dialogue and fictional speech, the most important thing is to create representations of speech that sounds natural in the target language (Tiittula 2001, 9). Translating literary dialogues is also influenced by the norms and traditions of literature in both cultures and the language communities' attitudes towards colloquial language and its use in literature (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 238). In Finland, for example, using colloquial language in literature is nowadays more acceptable than it used to be (Tiittula 2001, 9). Conventions of expressing speech in literature also vary across cultures (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 238; Ben-Shahar 1994, 199).

One more challenge in the translation of literary speech is linguistic variation. How to translate, for example, dialects? If the translator uses only one variety throughout the translation, it is possible that regional and social factors diminish from it (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 396). One strategy in the translation of dialects is translation into the standard variety (Tiittula & Nuolijärvi 2016b, 7). Another strategy is to use target language dialects. This, however, is problematic because dialects are usually regional, and using them in the speech of characters who live in a different culture could be confusing. The translator can also create a new dialect in which he or she uses different features of the target language dialects. One possibility is to use a less marked colloquial variety that is not related to any specific region. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 327.) Consequently, the variation may become weaker. Diminished variation can change the characterization of the characters and their relationship (Tiittula & Nuolijärvi 2016b, 7).

In my thesis, I introduce some earlier studies of the translation of spoken language in literature. The studies of Englund Dimitrova (1997) and Leppihalme (2000) indicate that the translations tend to shift from dialectal towards more standard language. Another observation made from the studies I introduce is that translators seem to prefer lexical means in the representation of speech (Nevalainen 2003, Englund Dimitrova 1997, Ben-Shahar 1994). According to Tiittula and Nuolijärvi (2016b, 7), “the risk of solely using this one means is that the style of the target text becomes inconsistent, as it is lexically colloquial but grammatically standard or even hypercorrect”.

5 Material and Method

The Hate U Give (2017) is a best-selling young adult novel by Angie Thomas. It tells a story of 16-year-old black girl, Starr, who witnesses the fatal shooting of her unarmed friend, Khalil, by a police officer. Starr is the only witness to the crime, and she has to decide if she is going to testify and tell the truth. *The Hate U Give* has been a success around the world, and it has been translated into more than 25 languages. Kaijamari Sivill has translated the novel into Finnish under the name *Viha jonka kylvät* (2017).

I selected *The Hate U Give* and its translation as my research material because various features of spoken language have been used to express speech in the source text as well as in the translation. In addition, there is linguistic variation in the dialogue, which means more diverse means of expressing speech. Starr lives in the mostly poor and black neighbourhood of Garden Heights but attends to Williamson Prep, a school dominated by white middle-class students. In Garden Heights, the prevailing variety of English is African American Vernacular English (AAVE), and it differs more from standard English than the variety of English spoken by the students in Williamson, for example.

Translating representations of speech is a challenge for the translator, which makes it important to study this subject. My own study contributes to the research on this area. The aim of this thesis is to find out what means the writer and the translator have used to express speech in the dialogue of *The Hate U Give* and its Finnish translation. I chose two extracts from chapters 1 and 5. The extracts are selected on the basis of content: in the first extract (*The Hate U Give* p. 8–23 and *Viha jonka kylvät* p. 10–23), Starr is talking with people from Garden Heights, and in the second extract (*The Hate U Give* p. 74–88 and *Viha jonka kylvät* p. 68–80), she is talking with her friends at Williamson. By choosing extracts from different situations with different people, I got more variety for my analysis.

The means of expressing speech are divided into four groups: lexical, syntactic, phonological and morphological, and other means of expressing speech. In the analysis, I present the means used in the source text and in the translation together with typical examples. I compare the means used in the translation to the means used in the source text to see if the writer and the translator have used features from the same linguistic levels and to see if there are features that are typical only for Finnish or English language. In this summary, the analysis of the means of expressing speech in *The Hate U Give* and its translation is brief, and there are fewer examples.

6 Results and conclusions

In many cases, the means of expressing speech in the Finnish translation of *The Hate U Give* reflect the means that have been used in the source text. However, the translator has used a wide variety of features typical for Finnish spoken language also without any stimuli from the source text.

The lexical features are mostly the same in the source text and in the translation. Colloquial words (*folks* --> *porukat*, *hoodie* --> *huppari*), swear words (*to fucking Harry Potter World* --> *vittu Harry Potter Worldiin*), and phrases typical for spoken language (*I bet* --> *mistä vetoo*), for example, have been used to express speech at the lexical level. A great number of particles have been used both in the source text and in the translation. Interjections (*Ohh!* --> *Aaa!*, *Huh?* --> *Täh?*, *Eww* --> *Yäk*) are included in particles. Typical Finnish features of spoken language at the lexical level include, for example, the colloquial alternants of the personal pronouns (*mä*, *sä*) and the use of demonstrative pronouns *se* and *ne* instead of the personal pronouns *hän* and *he*. There has been no stimuli for them in the source text. When the means used in the source text have been transferred into the translation, the translator has usually used variants typical for Finnish language. For example, the swear word *damn* has been translated as *ei helvetissä* ('hell no').

The syntactic means of expressing speech are mainly similar in the source text and in the translation, apart from the syntactic features of AAVE. For the most part, however, the syntactic features of the source text are repeated in the translation. Short and elliptical sentences are emphasised in the dialogue, and sentence structures are simple (ellipses are marked with [] in the examples):

(1a) "Sorry. I was working at the store. You know how crazy that can get. How was your spring break?"

"[] Okay, I guess." (*The Hate U Give* p. 75)

(1b) ”Sori. Olin töissä kaupassa. Siellä on tiäks toisinaan ihan kaamee hässäkkä. Miten sun loma meni?”

”Kai se [] ihan okei.” (*Viha jonka kylvät* p. 68)

The features of AAVE are not expressed in the translation, as it is not possible to transfer them from English to Finnish. The absence of copula (*Damn, this shit [] strong*) and auxiliary (*Yeah, she [] taking chemo*) and the use of uninflected *be* (*I bet they **be** doing Molly and shit*) are examples of syntactic features of AAVE that are used in the source text.

The biggest differences are on the level of phonology and morphology. The phonological and morphological means in the source text are mostly such that they cannot be transferred into Finnish. Throughout the translation, however, the translator has systematically used typical phonological and morphological features of Finnish spoken language to represent speech – whether or not there have been stimuli for them. For example, non-agreement between plural subjects and singular verb predicates (*En kestä, kun **porukat luulee** että **ne tietää**, mitä mä ajattelen*) and passive forms in the first person plural (***Oltiin me** aika säälittäviä*) are typical features of Finnish language that have been used to express speech in the translation. Colloquial variants of the interrogative particle *-kO* (*onks, näytänks, ootsä*) have also been used. In addition to the means mentioned here, the translator has used various colloquial variants at the level of phonology (*mee, valkonen, oikeesti*).

The other features used for the representation of speech are, for the most part, somewhat similar in the source text and in the translation. For example, various vague expressions are used (*It's always **some drama** with you. --> Sun kans on aina **jotain hirveetä draamaa***). Summarising is also used as a means of expressing speech, as well as exaggerated expressions (*You hurt her, and **I'll kill you**. --> Jos teet sille pahaa niin **mü tapan sut***). Negation without an overt negative marker is a feature typical for Finnish spoken language that is used in the translation (*Paskat sä mitään muista.*) Prosodic and paralinguistic features have been expressed, for example, using hyphenation (2) and italicisation (3):

(2a) “It must never be found.” She sits across from us. “Never. **Ne-ver**. If I’d remembered that account’s password, I’d delete it.” (*The Hate U Give* p. 78)

(2b) ”Sitä ei saa kukaan löytää koskaan.” Se istahtaa meitä vastapäätä. ”Ei ikinä. Ei **i-ki-nä**. Jos mä vain muistaisin sen tilin salasanan, poistaisin sen heti.” (*Viha jonka kylvät* p. 71)

(3a) “And it wouldn’t kill you to not dress like...” -- “**That**. Ain’t that my brother’s hoodie?” (*The Hate U Give* p. 8)

(3b) ”Eikä haittais, jos et pukeutus niinku...” -- ”**Tolleen**. Onks toi mun veljen huppari?” (*Viha jonka kylvät* p. 10)

All in all, the translator Kaijamari Sivill has used a wide variety of means of expressing speech in the translation of *The Hate U Give*. There are means from all linguistic levels. Some of them are transferred from the source text, and some are not. When the features have been transferred from the source text, the translator has usually used typical Finnish variants. In addition to linguistic features, typographic means, such as hyphenation and italicisation, have been used. In many cases, stimuli for the use of certain means can be found from the source text. However, the translator has also systematically used means of expressing speech that are used only in Finnish language. For example, many phonological and morphological features of Finnish spoken language have been used throughout the translation to create an illusion of speech.

All features of spoken language cannot be transferred from one language and culture to another, which is why the translators of literary dialogue need knowledge of both cultures and of the means that can be used to create fictional speech that sounds natural in the target language. When the translator’s aim is to create a representation of speech that sounds natural in the target language, it is likely that the means of expressing speech in the translation are partly different from the means used in the source text. This could explain why the translator of *The Hate U Give* has not repeated all the features of

the source text in the translation even if it would have been possible; instead, she has used features typical for Finnish language.

The linguistic variation of *The Hate U Give* diminishes in the translation, because the distinctive nature of AAVE is not expressed in it. Characters are not identified by language as strongly as in the source text, and the speech of black characters in the translation is almost similar to the speech of other characters. There is a shift towards more standard form of spoken language, which supports the discoveries of Leppihalme (2000) and Englund Dimitrova (1997). The way in which characters speak is a part of characterization and it influences how the readers perceive the characters. Thus, the reader of the translation may see the characters of *The Hate U Give* differently compared to the readers of the original English language version.

In this thesis, I have studied the means of expressing speech and the translation of dialogue in one literary genre, young adult fiction. Similar studied could be carried out to study how speech is expressed in other literary genres. Are there differences in the means that have been used to express speech? It would also be interesting to study the readers' reception of translated literary dialogues to find out how they react to different kinds of representations of speech.